

Stvaranje Republike Hrvatske i početak Domovinskog rata

Busija, Laura

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:473174>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-04-02**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Laura Busija

**STVARANJE REPUBLIKE HRVATSKE I
POČETAK DOMOVINSKOG RATA**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, kolovoz 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA POVIJEST

LAURA BUSIJA

**STVARANJE REPUBLIKE HRVATSKE I
POČETAK DOMOVINSKOG RATA**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Mijo Beljo

Zagreb, kolovoz 2023.

Stvaranje republike Hrvatske i početak Domovinskog rata

Sažetak:

U ovom diplomskom radu bit će prikazan politički razvoj Republike Hrvatske te počeci agresije na Republiku Hrvatsku koja je na nju povedena neposredno nakon demokratskog ustrojstva vlasti. U radu će biti prikazano stanje u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji posebice razdoblje 1980-ih koje je obilježilo smrt jugoslavenskoga vođe, Josipa Broza Tita. Njegova smrt označila je početak postupnog raspada zajedničke države, a razlozi zbog kojih je došlo do raspada integralni su dio ovoga rada. Jednako tako, sastavni dio rada su i ostali politički procesi koji su početkom 1990-ih omogućili demokratske promjene u Jugoslaviji. Ujedno, u radu su prikazane i reakcije većega dijela hrvatskih Srba koji su demokratsku promjenu vlasti smatrali prijetnjom za vlastite interese. Sukladno tome, rad donosi i prikaz njihove pobune koja će se tijekom 1991. uz pomoć JNA pretvoriti u otvorenu agresiju na Republiku Hrvatsku. Iako, u izrazito nepovoljnom vojnom i političkoj situaciji hrvatska država i njeno vodstvo je nakon višegodišnje agresije i rata naposljetku uspjelo tijekom 1995. te u konačnici 1998. povratiti u svoj sastav sav prethodno okupirani teritoriji. Nastojanja hrvatskih Srba da zauzmu teritorije Republike Hrvatske na kojima je živjelo srpsko stanovništvo i te dijelove pripoji Jugoslaviji nije uspjelo, Hrvatska je priznanjem ostalih europskih članica postala međunarodno priznata sa svim granicama koje joj pripadaju.

Ključne riječi: Republika Hrvatska, agresija, Domovinski rat, demokracija, SFRJ, pobuna, samostalnost, priznanje...

The creation of the Republic of Croatia and the beginning of the Homeland war

Summary:

In this thesis, the political development of the Republic of Croatia and the beginnings of the aggression against the Republic of Croatia, which was brought against it immediately after the democratic establishment of the government, will be presented. The paper will present the situation in the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, especially the period of the 1980s, which marked the death of the Yugoslav leader, Josip Broz Tito. His death marked the beginning of the gradual disintegration of the common state, and the reasons for the disintegration are an integral part of this paper. Equally, other political processes that enabled democratic changes in Yugoslavia in the early 1990s are an integral part of the work. At the same time, the paper also shows the reactions of the majority of Croatian Serbs who considered the democratic change of government a threat to their own interests. Accordingly, the work presents an account of their rebellion, which in 1991, with the help of the JNA, turned into an open aggression against the Republic of Croatia. Although in an extremely unfavorable military and political situation, the Croatian state and its leadership, after several years of aggression and war, finally succeeded in 1995 and finally in 1998 in regaining all previously occupied territories. The efforts of the Croatian Serbs to occupy the territories of the Republic of Croatia where the Serbian population lived and annex those parts to Yugoslavia did not succeed, Croatia became internationally recognized with all the borders that belong to it with the recognition of other European members.

Key words: Republic of Croatia, aggression, Homeland War, democracy, SFRJ, rebellion, independence, recognition...

SADRŽAJ

UVOD	1
1. JUGOSLAVIJA 1980- IH.....	2
2. VELIKOSRPSKA POLITIKA.....	4
3. STVARANJE HRVATSKE DRŽAVE.....	9
3.1 POJAVA VIŠESTRANAČJA U HRVATSKOJ	9
3.2 DEMOKRATSKI IZBORI U HRVATSKOJ (1990.).....	12
3.3 KONSTITUIRAJUĆA SJEDNICA SABORA	16
4. POBUNE SRBA 1990. GODINE.....	17
5. USTROJ SRPSKIH AUTONOMNIH OBLASTI	20
6. NASTANAK HRVATSKIH ORUŽANIH SNAGA.....	23
7. USTAV RH	26
8. STANJE U HRVATSKOJ 1991. GODINE	27
9. STVARANJE ZBORA NARODNE GARDE	31
10. PROVEDBA REFERENDUMA O NEOVISNOSTI RH.....	34
11. NEOVISNOST RH I MEĐUNARODNO PRIZNANJE.....	36
ZAKLJUČAK.....	44
POPIS KRATICA.....	45
BIBLIOGRAFIJA	47

UVOD

Hrvatski je narod dugi niz godina nastojao ostvariti vlastitu samostalnost i stvoriti vlastitu suverenu i samostalnu državu. Prilika za takvo što Hrvatskoj je pružena 1989. godine kada je u Europi došlo do rušenja komunizma kojeg su do tada većinski prakticirale države istočne Europe. Rušenjem komunizma otvoren je put procesu demokracije koja je uz ostale istočnoeuropske države zahvatila i prostor Jugoslavije. Vidljiv pokazatelj kraja komunizma označilo je omogućavanje višestranačkoga organiziranja i osnivanje prvih nekomunističkih političkih stranaka. Iznimku je unutar Jugoslavije činila Srbija koja se nadala obnovi velikosrpskih ideja, radi čega je započeti proces demokracije zapravo bio isključivo predstava za međunarodnu politiku. Svoje težnje i nezadovoljstvo postojećim ustrojstvom tadašnje Jugoslavije, srpska inteligencija pokazala je izradom „Memoranduma Srpske akademije nauka i umetosti“. Sukladno tome, srpska inteligencija i tadašnje srpsko komunističko vodstvo imali su u slučaju neispunjavanja zacrtanih ciljeva, zajednički cilj stvaranja homogenoga područja na području Jugoslavije u kojemu bi srpski narod činio premoćnu većinu. Jedan od predvodnika takve politike bio je vođa srpskih komunista Slobodan Milošević koji će na prvim izborima 90-ih preuzeti funkciju predsjednika socijalističke Srbije. Pojava nekomunističkih stranaka i demokratski izbori koji su uslijedili na prostoru SR Hrvatske i SR Slovenije, nisu odgovarali srbijanskom političkom rukovodstvu. Demokratski izbori koji su bili održani u travnju i svibnju 1990. godine te novoizabrana demokratska vlast ubrzo nakon izbora bili su polazna točka za pobunu protiv novih vlasti. Takve srpske pobune dovest će do otvorene agresije na Republiku Hrvatsku odnosno do Domovinskog rata. Cilj ovoga rada je prikazati kako i na koji način se Republika Hrvatska uspjela oduprijeti agresorskim nastojanjima istovremeno braneći suverenosti i samostalnost koju je tek bila proglasila.

1. JUGOSLAVIJA 1980- IH

Svibanj 1980. godine obilježila je smrt vodećeg čovjek SFRJ i nezamjenjivoga komandanta JNA Josipa Broza Tita. Poslije njegove smrti, Titovu ulogu predsjednika preuzelo je tzv. „Rotirajuće predsjedništvo, odnosno Predsjedništvo SFRJ koje se sastojalo od osam predstavnika (šest predstavnika republika članica SFRJ + dva predstavnika autonomnih pokrajina Vojvodine i Kosova). U tom sustavu rotiranja svaka nova godina značila je i novoga predsjednika Predsjedništva SFRJ. Prvi novi predsjednik Predsjedništva nakon Titove smrti postao je Lazar Koliševski, predstavnik Makedonije.¹ Vlast u SFRJ formalno je imalo Rotirajuće predsjedništvo, ali je stvarna vojna vlast bila u rukama saveznog sekretara za narodnu obranu, admirala Mamule.² Nakon Titove smrti problemi gospodarske prirode, srozavanje životnog standarda te loši politički kao i međunarodni odnosi postali su vidljivi državni problemi.³ Jugoslaviju su zahvatili problemi i prije Titove smrti, no njegova moć i autoritet uspješno su prikrivali sve nedaće.⁴ Titovom smrću, ljudi su se napokon osjetili slobodnima da iskažu svoje nezadovoljstvo postojećim stanjem.⁵

Jedan od prvih znakova raspada Jugoslavije bila je gospodarska kriza, inozemni je dug rastao, rastao je broj nezaposlenih, a primici zaposlenih doticali su minimalne isplate.⁶ U osmosatnom radnom vremenu radilo se po dva sata, osnovnih namirnica nije bilo, ljudi su se bojali za svoja radna mjesta i vlastitu egzistenciju.⁷ Upravo su ti negativni čimbenici doveli do porasta radničkih štrajkova. Tako je primjerice 1982. bilo 174 štrajkova. Do 1986. učestalost štrajkova je porasla na 851, da bi tijekom 1987. bio zabilježen broj od ukupno 646 štrajkova.⁸ Odnos vladajućega Saveza komunista Jugoslavije prema postojećim problema nije bio na razini koja bi omogućila njihovo rješavanje. Unatoč naknadnom priznanju krize i ogromnih problema, Partija kao tako takva nije bila voljna odgovoriti na krizu.⁹

U razdoblju djelovanja Milke Planinc 1982. godine situacija u Jugoslaviji pokušala se riješiti uvođenjem restrikcija i podjelom bonova, no tri godine nakon takva je politika doživjela

¹ RUNTIĆ, *Rat prije rata*, str. 32.

² BARIĆ, MARIJAN, *Raspad Jugoslavije i stvaranje hrvatske države*, str. 22.

³ MARIJAN, *Hrvatska 1989-1992: Rađanje države*, str. 46.

⁴ *Isto*.

⁵ MARIJAN, *Hrvatska 1989-1992: Rađanje države*, str. 47.

⁶ MARIJAN, *Hrvatska 1989-1992: Rađanje države*, str. 48.

⁷ RUNTIĆ, *Rat prije rata*, str. 35.

⁸ MARIJAN, *Hrvatska 1989-1992: Rađanje države*, str. 48.

⁹ MARIJAN, *Hrvatska 1989-1992: Rađanje države*, str. 49.

krah.¹⁰ Stanje u Jugoslaviji nakon Milke Planinc pokušala je popraviti jugoslavenska vlada pod vodstvom Branka Mikulića koja jednako tako nije polučila nikakav uspjeh.¹¹ Kako se kriza u SFRJ sve više produbljivala, nemoćna Vlada na čelu s Brankom Mikulićem podnijela je ostavku te je postala prva Vlada u socijalističkoj Jugoslaviji koja je bila primorana na takav čin.¹² Nakon ostavke Branka Mikulića na njegovo mjesto došao je Ante Marković koji je često znao isticati kako će gospodarstvo Jugoslavije izvući iz krize.¹³ On se zalagao za stvaranje „demokratske Jugoslavije“, a bio je podupiran od strane SAD i Europe čiji je cilj tijekom druge polovice 80-ih bilo očuvanje Jugoslavije.¹⁴ Ante Marković je često znao akcentirati kako vidi da Jugoslavija ima budućnost te je ponosno govorio: „*Federacija je naša sudbina i nikakvo drugačije rješenje ne možemo tražiti.*“¹⁵

S porastom krize na prostoru Jugoslavije javilo se sve veće socijalno raslojavanje tijekom kojega je bilo vidljivo neobjašnjivo bogaćenje pojedinaca.¹⁶ Osim socijalnog raslojavanja koje se vidjelo među pojedincima, socijalno raslojavanje bilo je vidljivo i među državama Jugoslavije.¹⁷ Pojedine države su se žalile kako ih se eksploatira u korist drugih država. Glavni nezadovoljnik i „žrtva“ bila je Srbija, koja je tvrdila kako ju Hrvatska i Slovenija iskorištavaju u vlastitu korist.¹⁸

U razdoblju 1980-ih hrvatska politička elita provodila je politiku tzv. „hrvatske šutnje“ s ciljem izbjegavanja napetosti na političkoj sceni. Vladimir Bakarić, vodeći hrvatski komunist izjavio je: „*Hrvatska se čuva provokativnih akcija protiv Srbije, što znači da mora kontrolirati svoje 'nacionaliste'*“.¹⁹ Hrvatsku šutnju definirala je i novinarka poznatog zagrebačkog tjednika „Danas“ Jelena Lovrić koja je izjavila: „*Hrvatska šutnja je spora na kretanju, brza na povlačenju, troma na izvlačenju, hitra na uvlačenju, ne samo nježnih rogova nego cijelog tijela već i na prvi znak opasnosti*“.²⁰ Tijekom 1989. spomenuta hrvatska šutnja pretvarala se u ozbiljan problem vodstvu hrvatskih komunista.

¹⁰ Isto.

¹¹ Isto.

¹² ŠETIĆ, „*Franjo Tuđman i ostvarenje suvremene hrvatske države 1990-1991*“, str.43.

¹³ MARIJAN, *Hrvatska 1989-1992: Rađanje države*, str. 49.

¹⁴ GREGURIĆ, *Vlada demokratskog jedinstva*, str. 41.

¹⁵ ŠETIĆ, „*Franjo Tuđman i ostvarenje suvremene hrvatske države 1990-1991*“, str. 43.

¹⁶ Isto.

¹⁷ MARIJAN, *Hrvatska 1989-1992: Rađanje države*, str. 50.

¹⁸ Isto.0

¹⁹ BARIĆ, MARIJAN, *Raspad Jugoslavije i stvaranje hrvatske države*, str. 25.

²⁰ Isto.

Tijekom 10. prosinca 1989. predsjedništvo Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske (CK SKH) odreklo se partijskog monopola i najavilo moguće prijevremene izbore. Svoj posljednji 11. kongres SKH je održao u razdoblju od 11. do 13. prosinca 1989. Glavne smjernice kongresa bile su: buduće uređenje države, prijevremeni izbori, proglašenje novog čelnika SKH (koji je postao Ivica Račan) i slom komunizma. Stvaranje političkih stranaka i provedbu višestranačja na hrvatskim tlu Sabor SR Hrvatske ozakonio je u veljači 1990. donošenjem „Zakona o društvenim organizacijama i udruženjima građana“.²¹

Rušenje Berlinskog zida 1989. označilo je prekretnicu u europskoj povijesti.²² Sam čin rušenja betonske konstrukcije simbolički je označio početak kraja komunizma u većem dijelu Europe. Većina istočnoeuropskih država do tada je njegovala komunističku vlast, no 1989. započeo je proces demokratizacije koji je zahvatio i prostor Jugoslavije.²³ U razdoblju 1989. završava proces hrvatske šutnje, a kao prva naznaka da je tome došao kraj jest stvaranje prvih nekomunističkih stranaka.²⁴ Upravo će pojava demokracije Hrvatima dati mogućnost da se osamostale, izađu iz višenacionalne države i stvore svoju vlastitu državu.²⁵

2. VELIKOSRPSKA POLITIKA

Ideja „Velike Srbije“ predstavljena je još dva stoljeća prije početka demokratskih promjena u Jugoslaviji. Takve su se ideje nalazile u djelima: „Srbi svi i svuda“ čiji je autor Vuk Karadžić (1836), „Načertanije“ Ilije Garašanina (1844.), „Izlazak Srbije na Jadransko more“ autora Jovana Cvijića (1912.), „Homogena Srbija“ Stevana Moljevića (1941.) te sredinom 80-ih u uratku Srpske akademije nauka i umetnosti pod nazivom „Memorandum Srpske akademije nauka i umetnosti“.²⁶

Rušenje Berlinskog zida u većini istočnoeuropskih zemalja označilo je početak procesa demokratizacije, no ne i u Srbiji. Sredinom 80-ih godina 20. stoljeća srpski su nacionalisti bili spremni oživjeti ideje „Velike Srbije“ iz 19. stoljeća.²⁷ Prema tom planu zapadna granica Srbije sezala je duboko u teritorij Hrvatske prateći smjer Virovitica-Pakrac-Karlovac-Ogulin-dio Gorskog Kotara-Karlobag.²⁸ U tom smislu, spomenute „Načertanije“ Ilije Garašanina iz 19.

²¹Narodne novine, 10, 13. veljače 1990.

²²NAZOR, *Počeci suvremene Hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, str.8.

²³Isto.

²⁴MARIJAN, *Hrvatska 1989-1992: Rađanje države*, str. 155.

²⁵MARIJAN, *Hrvatska 1989-1992: Rađanje države*, str. 74.

²⁶RUNTIĆ, *Rat prije rata*, str. 34.

²⁷NAZOR, PUŠEK, *Domovinski rat: Pregled političke i diplomatske povijesti* str. 8.

²⁸NAZOR, PUŠEK, *Domovinski rat: Pregled političke i diplomatske povijesti*, str. 11.

stoljeća bile su jedan od prvih planski predstavljenih projekata velike srpske države.²⁹ Spomenuti programi postali su početkom 90-ih osnova oko koje su srpski komunisti kreirali svoje buduće djelovanje.

Nepunih godinu dana nakon Titove smrti, u proljeće 1981. došlo je do nemira na Kosovu koje su pokrenuli nezadovoljni kosovski Albanci.³⁰ Cilj Albanaca bio je uzdizanje na razinu naroda i samim time mogućnost stvaranja zasebne republike Kosovo u okviru Jugoslavije.³¹ Albanski studenti koji su predvodili prosvjede za tu su priliku koristili parolu „Kosovo – Republika“.³² Studenti su u Prištini 11. ožujka 1981. organizirali prosvjed, a par dana kasnije studentski prosvjed izbio je u Prizrenu, dok je 1. travnja ponovno izbio u Prištini.³³ Predsjedništvo SFRJ proglasilo je izvanredno stanje na Kosovu najavljujući intervenciju JNA i policije. Prosvjedi na Kosovu bili su ugušeni upravo intervencijom JNA i policije nakon čega su ipak nastavljani, ali u manjem opsegu. Pitanje Kosova zorno je pratilo i pitanje ugroženosti Srba u Jugoslaviji koje se vrlo brzo zaslugom srpskih komunista, pravoslavne Crkve i srpske inteligencije pretvorilo u državno pitanje.

Memorandum SANU bio je objavljen u „Večernjim novostima“ 24. rujna 1986., a sastojao se od 2 dijela. Prvi dio Memoranduma govorio je o krizi koja je zahvatila Jugoslaviju, dok se drugi dio bavio položajem srpskog naroda unutar Jugoslavije.³⁴ Memorandum ističe kako je Srbija najveća „žrtva“ Jugoslavije, a kako je Hrvatska uz Kosovo glavni „krivac“ za diskriminaciju Srbije.³⁵ Unutar Memoranduma ističe se kako stanje nikada nije bilo lošije po srpski narod, ako izuzmemo razdoblje Nezavisne Države Hrvatske (NDH).³⁶ Memorandumom je srpsko pitanje postalo javno pitanje, dok je prethodno bilo rezervirano isključivo unutar partijskih kuloara.³⁷ „Memorandum“ je zahtijevao promjenu državnog ustroja Srbije i dijela Jugoslavije u kojem su živjeli Srbi.³⁸ On je svojevrsna „jadikovka srpskog naroda, koji je stvorio Jugoslaviju, a na kraju biva uskraćen za vlastitu cjelovitu nacionalnu državu“.³⁹ Krajnji cilj bila je potpuna centralizacija Jugoslavije i dominacija Srbije kao vodeće države unutar nje,

²⁹ NAZOR, PUŠEK, *Domovinski rat: Pregled političke i diplomatske povijesti*, str. 15.

³⁰ MARIJAN, *Hrvatska 1989-1992: Rađanje države*, str. 79.

³¹ RUDOLF, *Stvaranje hrvatske države 1991: ministarska sjećanja*, str. 28.

³² BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, str. 726.

³³ *Isto.*

³⁴ MARIJAN, *Hrvatska 1989-1992: Rađanje države*, str. 80.

³⁵ *Isto.*

³⁶ *Isto.*

³⁷ MARIJAN, *Hrvatska 1989-1992: Rađanje države*, str. 81.

³⁸ MARIJAN, *Hrvatska 1989-1992: Rađanje države*, str. 81.

³⁹ MARIJAN, *Hrvatska 1989-1992: Rađanje države*, str. 82.

što bi značilo da su za njih svi ostali narodi koji su bili unutar Jugoslavije manje vrijedni od njih samih.

Kosovo su 1986. zahvatili novi nemiri, međutim te godine nemiri su otpočeli uslijed nezadovoljstva lokalnih Srba. Nemiri su potrajali više mjeseci. S obzirom na osjetljivo političko pitanje na navedenim nemirima iskristaliziralo se vodstvo Slobodana Miloševića koji je svojim odgovorom „Nitko ne sme da Vas bije“ upućenim lokalnim Srbima, stekao reputaciju njihova glavnog branitelja.⁴⁰ Milošević je tada na Kosovo došao kao predsjednik Predsjedništva CK SK Srbije, a u Beograd se vratio kao srpski narodni vođa. Ključna prekretnica u djelovanju Slobodana Miloševića bila je 8. sjednica CK SK Srbije na kojoj se obračunao s političkim protivnicima.⁴¹ Na toj se sjednici Milošević sukobio s Dragišom Pavlovićem, predsjednikom Gradskog komiteta SK Srbije, koji je smatrao kako se stanje na Kosovu ne može riješiti provođenjem srpskog nacionalizma, što je Milošević uporno zagovarao.⁴² Nakon spomenute sjednice, Milošević je izveo puč u beogradskom Savezu komunista, obračunao se s dotadašnjim prijateljem Ivanom Stambolićem i postao „vođa svih Srba“. Nakon što su preuzeli vlast u Srbiji, ljudi odani Miloševiću izvaninstitucionalnim metodama (mitinzi solidarnosti, antibirokratska revolucija i jogurt revolucija) pokušavali preuzeti kontrolu u Vojvodini, Kosovu te Crnoj Gori.⁴³

U ljeto 1988. Srbija, Vojvodina, Kosovo i SR Crna Gora bile su mjesto mitinga na kojima su prevladavale parole za jedinstvenu Srbiju, Jugoslaviju, SKJ te za micanje s vlasti svih onih koji se ne slažu s takvim stajalištima.⁴⁴ Cilj tih mitinga bio je rušenje rukovodstava spomenutih članica SFRJ iz razloga jer je Slobodan Milošević težio da na spomenuta rukovodstva stavi ljude koji su odani njemu i njegovoj politici te na taj način uspostavi prevlast u SKJ. Prvi tzv. miting solidarnosti predvođen Srbima s Kosova održan je 9. srpnja u Srbiji u Novom Sadu. Miting je predvodio Slobodan Milošević, a cilj tog mitinga bio je smjena rukovodstava autonomnih pokrajina. Prvi udar na autonomne pokrajine izveden je 9. lipnja na Vojvodinu, koja se unatoč napadu uspješno održala.⁴⁵ Drugi udar na vojvođansko vodstvo dogodio se organiziranjem novih mitinga tijekom 5. i 6. listopada 1988. godine. Za razliku od prvoga, ovoga puta su Milošević i njegovi „mitingaši“ uspjeli situaciju dovesti do toga da se

⁴⁰ NAZOR, *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih*, str. 20.

⁴¹ NAZOR, PUŠEK, *Domovinski rat: pregled političke i diplomatske povijesti*, str. 21.

⁴² *Isto.*

⁴³ *Isto.*

⁴⁴ BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, str. 757.

⁴⁵ *Isto.*

postojeće vojvođansko vodstvom smijeni s navedenim pozicija.⁴⁶ Nakon Vojvodine, Milošević je u Titogradu 7. listopada 1988. održao sličan miting. Međutim, crnogorska policija je pravovremeno intervenirala spriječivši ponavljanje vojvođanskog scenarija.⁴⁷ U listopadu 1988. proveden je udar na kosovsko rukovodstvo, koje se nije uspjelo održati. Unatoč kontramitingu kojeg je izvelo pola milijuna Albanaca i unatoč raznim štrajkovima, rukovodstvo Kosova nije uspjelo opstati.⁴⁸ Najmasovniji „miting bratstva i jedinstva“ na kojemu je prisustvovalo milijun do milijun i pol Miloševićevih pristaša zbilo se 19. studenog 1988. na Ušću u Beogradu. Na tom je mitingu predsjednik CK SK Srbije Slobodan Milošević izjavio: „*Jugoslavija je velikom borbom stvorena i velikom će borbom biti branjena.*“⁴⁹ Uz to je izjavio: „*Bitku za Kosovo ćemo dobiti bez obzira na prepreke koje nam se postavljaju u državi i izvan nje.*“⁵⁰

Tijekom 10. siječnja 1989. Milošević je poveo i drugi pokušaj smjene crnogorskog rukovodstva u Titogradu, ovaj put uspješno. Dan kasnije, 11. siječnja crnogorsko rukovodstvo odstupilo je s dužnosti, a na čelo Partije i SR Crne Gore stavljeni su ljudi odani Slobodanu Miloševiću, Milo Đukanović i Momir Bulatović.⁵¹ Još jedan veliki miting dogodio se 28. veljače 1989. ispred zgrade Skupštine SFRJ na kojem je Slobodan Milošević obećao da će oni koji organiziraju prosvjede na Kosovu biti uhapšeni, a uz prethodno spomenuto obećanje izrazio je nadu u što skorije prihvaćanje novoga Ustava SR Srbije.

Nove dopune Ustava usvojene su u Beogradu 28. ožujka 1989. godine. Njegova ključna stavka bilo je zakonsko ukidanje posebnog statusa Vojvodine i Kosova.⁵² Predsjednik Skupštine Borisav Jović tom je prilikom izjavio: „*Srbija je od danas jedinstvena socijalistička republika, sa dve autonomne pokrajine u svom sastavu i državnom nadležnošću na celoj svojoj teritoriji.*“⁵³ Na svečanoj sjednici svih vijeća Skupštine SR Srbije izjavio je kako je Srbija napokon postala ravnopravna s ostalim članicama SFRJ.⁵⁴ Tijekom 8. svibnja 1989. Ivan Stambolić prestao je biti predsjednik CK SK Srbije, a na njegovo mjesto došao je Slobodan Milošević, koji je krajem iste godine postao predsjednik SR Srbije.

⁴⁶ BARIĆ, MARIJAN, *Raspad Jugoslavije i stvaranje hrvatske države*, str. 17.

⁴⁷ BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, str. 757.

⁴⁸ *Isto.*

⁴⁹ NAZOR, PUŠEK, *Domovinski rat: pregled političke i diplomatske povijesti*, str. 21.

⁵⁰ *Isto.*

⁵¹ RUNTIĆ, *Rat prije rata*, str. 36.

⁵² GREGURIĆ, *Vlada demokratskog jedinstva*, str. 35.

⁵³ BARIĆ, MARIJAN, *Raspad Jugoslavije i stvaranje hrvatske države*, str. 17.

⁵⁴ *Isto.*

Od kako je umro Josip Broz Tito svake je godine dolazilo do smjene starog i postavljanje novog predsjednika Predsjedništva SFRJ. Tijekom 16. svibnja 1989. konstituirano je novo Predsjedništvo, a novi čelni čovjek koji je trebao predstavljati Hrvatsku bio je dr. Stipe Šušar.⁵⁵ Srbi su na to oštro reagirali, ne slažući se s odabirom hrvatskog predstavnika jer su ga oni okarakterizirali kao „nestabilnu osobu“.⁵⁶ No, unatoč tome novi saziv Predsjedništva SFRJ činili su: Borisav Jović (Srbija), dr. Stipe Šušar (Hrvatska), Janez Drnovšek (Slovenija), Dragutin Zelenović (Vojvodina), Nenad Bućin (Crna Gora), Riza Sapunxhiu (Kosovo), Raif Dizdarević (Bosna i Hercegovina) i Vasil Tupurovski (Makedonija).

Tijekom 28. lipnja 1989. na Gazimestanu kraj Prištine održan je govor Slobodana Miloševića povodom proslave 600. obljetnice Kosovske bitke koja se vodila između Osmanlija i Srba.⁵⁷ Ovom događaju koji je obilovao srpskom ikonografijom i parolama prisustvovali su svi predstavnici SFRJ i JNA, osim predstavnika Hrvatske dr. Stipe Šušara.⁵⁸ Slobodan Milošević tom prilikom je izjavio: „*Šest vekova kasnije, danas, opet smo u bitkama i pred bitkama. One nisu naoružane, mada i takve još nisu isključene.*“⁵⁹ Slobodan Milošević istaknuo je kako će Srbija svoje interese u Jugoslaviji braniti oružjem ako treba. Par dana kasnije, 9. srpnja Srpska pravoslavna crkva obilježila je 600. obljetnicu kosovske bitke i na području Hrvatske, točnije u Mjesnoj Zajednici Kosovo kraj Knina.⁶⁰ Bogat kulturno-umjetnički program pretvorio se u veličanje srpske ideologije i širenje srpskog nacionalizma. Taj je skup CK SKH ocijenio negativno zbog nametanja srpskog nacionalizma, a 14 sudionika bilo je pritvoreno. Beograd je iskoristio taj događaj u vlastitu korist, govoreći kako je ovo primjer koji pokazuje kako Srbi u Hrvatskoj nemaju nikakva prava. Za to vrijeme Bosna i Hercegovina je u strahu čekala potvrdu Srbije kako ne želi ništa drugo nego da postane ravnopravna jer je u podsvijesti znala kako Srbiji nije dosta to što je priključila sebi dvije pokrajine.⁶¹ Komunističko vodstvo BiH je s razlogom strahovalo imajući na umu Miloševićevu izjavu iz travnja 1989. koja je govorila da su navedeni događaji oko Kosova i Vojvodine tek početak.⁶² U lipnju 1989. srpska je Partija naglasila kako će se skrbiti za Srbe koji žive na teritoriju Bosne i Hercegovine

⁵⁵ RUNTIC, *Rat prije rata*, str. 38.

⁵⁶ *Isto.*

⁵⁷ RUDOLF, *Stvaranje hrvatske države 1991: ministarska sjećanja*, str. 35.

⁵⁸ *Isto.*

⁵⁹ *Isto.*

⁶⁰ MARIJAN, „*Događanje naroda u Kninu 1989. godine- slom jugoslavenske ustavne konstrukcije u Hrvatskoj*“, str. 451.

⁶¹ MARIJAN, *Hrvatska 1989-1992: Rađanje države*, str. 88.

⁶² MARIJAN, *Hrvatska 1989-1992: Rađanje države*, str. 88.

i Hrvatske, te kako srpski narod koji živi izvan Srbije mora imati nacionalnu afirmaciju.⁶³ Dakle, Hrvati i Bošnjaci strahovali su kako se već viđene demonstracije ne bi ponovile na teritoriju Hrvatske i BiH te kako ne bi dovele do rata. Obje su bile u pravu jer su se strahovi koje su gajile i obistinili.

U nekim se neformalnim izvorima spominje kako su Slobodan Milošević, Borisav Jović i Veljko Kadijević sredinom ljeta 1989. ljetovali zajedno nedaleko od Dubrovnika, točnije u Kuparima.⁶⁴ Prema njima, oni su tada napravili plan agresije na Hrvatsku, Sloveniju i BiH.⁶⁵

3. STVARANJE HRVATSKE DRŽAVE

3.1 POJAVA VIŠESTRANAČJA U HRVATSKOJ

Proces demokratizacije i višestranačkog organiziranja u Hrvatskoj svoj je začetak imao početkom 1989. U siječnju iste godine kraj Samobora sastao se Inicijativni krug Hrvatskog demokratskog zbor, koji je predstavljao preteču Hrvatske demokratske zajednice.⁶⁶ Početkom veljače 1989. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu održana je osnivačka skupština Udruženja za jugoslavensku demokratsku inicijativu (UJDI).⁶⁷ Udruženje za jugoslavensku demokratsku inicijativu osnovano je s ciljem stvaranja demokratske, nekomunističke i općejugoslavenske stranke. Prema povjesničaru Slavku Goldsteinu: „*UJDI u prvi plan stavlja revitalizaciju jugoslavenske ideje.*“⁶⁸ Njeni utemeljitelji bili su: Branko Horvat i dr. Žarko Puhovski, no stranka je odustala od sudjelovanja na nadolazećim izborima.⁶⁹

Kao prva opozicijska stranka na hrvatskom tlu nakon Drugog svjetskog rata osnovan je Hrvatsko socijalno-liberalni savez (HSLŠ). Tijekom 20. svibnja 1989. održana je osnivačka skupština HSLŠ-a na kojoj je za predsjednika stranke izabran Slavko Goldstein.⁷⁰ Stranka je u ožujku 1990. promijenila naziv u Hrvatsko socijalno-liberalna stranka, a dužnost predsjednika stranke tijekom 1990-ih obnašao je Dražen Budiša.⁷¹

⁶³ MARIJAN, *Hrvatska 1989-1992: Rađanje države*, str. 89.

⁶⁴ RUNTIĆ, *Rat prije rata*, str. 39.

⁶⁵ *Isto.*

⁶⁶ NAZOR, *Počeci suvremene Hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, str. 14.

⁶⁷ ŠETIĆ, „*Franjo Tuđman i ostvarenje suvremene hrvatske države 1990-1991.*“, str. 42.

⁶⁸ *Isto.*

⁶⁹ NAZOR, *Počeci suvremene Hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, str. 14.

⁷⁰ BARIĆ, MARIJAN, *Raspad Jugoslavije i stvaranje hrvatske države*, str. 29.

⁷¹ NAZOR, *Domovinski rat: pregled političke i diplomatske povijesti*, str. 28.

Sukladno „Nacrtu prijedloga za pokretanje Hrvatskog demokratskog zbora“ kojeg je u veljači 1989. donio Franjo Tuđman, 15. lipnja 1989. u zagrebačkom hotelu „Panorama“ održana je osnivačka skupština Hrvatske demokratske zajednice.⁷² Kako bi unaprijed zaustavio moguće remećenje javnog reda i mir, Gradski sekretarijat za unutrašnje poslove zabranio je održavanje spomenute sjednice.⁷³ Sukladno prethodnoj zabrani, osnivačka skupština HDZ-a bila je naknadno održana 17. lipnja 1989. u prostorijama NK Borac u Staglišću.⁷⁴ Za predsjednika novoosnovane stranke bio je izabran umirovljeni general JNA i povjesničar dr. Franjo Tuđman.⁷⁵ Najveći kritičar Hrvatske demokratske zajednice bilo je srbijansko političko rukovodstvo koje je smatralo da je cilj stvaranja ovakve stranke oživljavanje ustaštva iz razdoblja NDH.⁷⁶

Osnivanje nekomunističkih stranaka bilo je pod budnim okom komunističkog režima. Svoje nezadovoljstvo i zabrinutost režim je ispoljavao kroz praćenje djelovanja novoosnovanih stranaka i njihovih članova.⁷⁷ Ovakav razvoj višestranačja pratila su negodovanja i nemiri koje su prije svega provodili pobunjeni hrvatski Srbi. Svoje su nezadovoljstvo postojećim stanjem pobunjeni Srbi iskazali protestom 28. veljače 1989. godine u Kninu. Na spomenutom protestu, pobunjeni Srbi zahtijevali su smjenu rukovodstva društveno-političkih organizacija Knina, osudili su napade na Slobodana Miloševića i podržali srbijansku silu protiv kosovskih Albanaca.⁷⁸ Provedeni miting pobunjenih Srba najavio je ulogu Knina kao glavnog središta srpske pobune, a prema neslužbenim izvorima na tom je mitingu prvi put javno izgovoreno ime „Srpske Krajine“.⁷⁹

Demokratske promjene bile su predmet mimoilaženja i nesuglasica između SR Hrvatske i SR Srbije. Neslaganje među članicama SFRJ posebno je bilo izraženo na izvanrednom 14. kongresu Saveza komunista Jugoslavije (SKJ). Kongres je bio održan u razdoblju od 20. do 22. siječnja 1990. u beogradskom „Sava-centru“.⁸⁰ Glavne odrednice kongresa bile su: provođenje reformi, rješavanje krize te poboljšanje međunacionalnih odnosa. Kongres je obilježio sukob

⁷² BARIĆ, MARIJAN, *Raspad Jugoslavije i stvaranje hrvatske države*, str. 29.

⁷³ *Isto.*

⁷⁴ NAZOR, *Počeci suvremene Hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, str. 14.

⁷⁵ *Isto.*

⁷⁶ BARIĆ, MARIJAN, *Raspad Jugoslavije i stvaranje Hrvatske države*, str. 97.

⁷⁷ ŠETIĆ, *Ostvarenje suvremene hrvatske države, Od pojave višestranačja 1989. do nastanka samostalne međunarodno priznate i teritorijalno cjelovite Republike Hrvatske*, str. 175.

⁷⁸ MARIJAN, „Događanje naroda u Kninu 1989. godine- slom Jugoslovenske ustavne konstrukcije u Hrvatskoj“ str. 27.

⁷⁹ *Isto.*

⁸⁰ *Isto.*

različitih republičkih koncepcija oko budućeg uređenja Jugoslavije.⁸¹ Zagovornice demokratskih promjena, SR Hrvatska i SR Slovenija zalagale su se za konfederalno uređenje Jugoslavije, dok se s druge strane SR Srbija zalagala za centralističko uređenje države i provođenje sustava „Jedan čovjek, jedan glas“. ⁸² Zbog različitih stavova i neslaganja sa srpskom delegacijom, hrvatska i slovenska delegacija napustile su kongres. Nakon kratke stanke kongres je bio nastavljen, a izvršeno je i glasovanje na kojem je hrvatska delegacija odlučno odbila sudjelovati.⁸³ Izvanredni, 14. kongres označio je raspad SKJ i SFRJ.

S obzirom da je Sabor SR Hrvatske u veljači 1990. ozakonio stvaranje političkih stranaka. Republički sekretarijat za upravu i pravosuđe 5. veljače 1990. donio je rješenje o registraciji 8 hrvatskih stranaka.⁸⁴ Sukladno tome, prvih osam hrvatskih stranaka bile su:

1. Hrvatska demokratska stranka (HDS)
2. Hrvatska demokratska zajednica (HDZ)
3. Hrvatska kršćanska demokratska stranka (HKDS)
4. Hrvatski socijalno liberalni savez (HSLS)
5. Radikalno udruženje za sjedinjenje Europske Države (RUSED)
6. Socijaldemokratska stranka Hrvatske (SDH)
7. Savez komunista Hrvatske (SKH)
8. Socijalistički saveza radnog naroda Hrvatske (SSRNH). ⁸⁵

Do 9. travnja 1990. bila je provedena registracija 33 stranke, među kojima je bio Istarski demokratski sabora (IDS) koji je osnovan 14. veljače 1990. pod vodstvom Ivana Paulette.⁸⁶ Tri dana kasnije, 17. kolovoza u Kninu je osnovana Srpska demokratska stranka (SDS), čiji je predsjednik bio šibenski psihijatar dr. Jovan Rašković.⁸⁷ Srpska demokratska stranka zalagala se za izdvajanje dijelova SR Hrvatske u novu rekonstruiranu Jugoslaviju. Druga srpska stranka koja je uz SDS djelovala na hrvatskom javnom prostor, bila je Srpska narodna stranka (SNS). Stranka se zalagala za mirno rješavanje sukoba između Hrvata i Srba, a funkciju njenog predsjednika obnašao je Milan Đukić.⁸⁸ Uz SDS i SNS, djelovao je i Srpski demokratski forum

⁸¹ NAZOR, PUŠEK, *Domovinski rat: pregled političke i diplomatske povijesti*, str. 27.

⁸² *Isto.*

⁸³ *Isto.*

⁸⁴ NAZOR, *Počeci suvremene Hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, str.17.

⁸⁵ NAZOR, *Počeci suvremene Hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, str.17.

⁸⁶ NAZOR, PUŠEK, *Domovinski rat: Pregled političke i diplomatske povijesti*, str. 28

⁸⁷ MARIJAN, *Domovinski rat*, str. 22.

⁸⁸ BARIĆ, MARIJAN, *Raspad Jugoslavije i stvaranje hrvatske države*, str. 64.

(SDF) koji je stvoren na inicijativu dr. Milorada Pupovca. Cilj SDF-a bio je stvaranje koalicije Srba i Hrvata s ciljem sprječavanja rata.⁸⁹

Tijekom stvaranja novih političkih stranaka, mnoge već postojeće stranke doživjele su obnovu i procvat. Sukladno tome, 25. veljače 1990. obnovljena je Hrvatska stranka prava (HSP), pod vodstvom Dobrosalava Parage i Ante Paradžika.⁹⁰ Na drugom ideološkom polu osnovan je Savez komunista- pokret za Jugoslaviju. On je osnovan od strane JNA na poticaj admirala Mamule, a cilj Saveza bio je „očuvanje zemlje, slobode, nezavisnost i mir“.⁹¹ Tijekom 1. ožujka objavljena su načela Koalicije narodnog sporazuma, koju su činili: Hrvatsko socijalno-liberalna stranka (HSLŠ), Socijaldemokratska stranka Hrvatske (SDSH), Hrvatska kršćanska demokratska stranka (HKDS) i Hrvatska demokratska stranka (HDS) te izvanstranački pojedinci poput Mika Tripala i Savke Dabčević-Kučar.⁹² Dotadašnji SKH, 3. travnja 1990. registriran je kao Savez komunista Hrvatske - stranka demokratskih promjena (SKH- SDP), a od 3. studenog 1990. djelovao je pod nazivom Socijaldemokratska partija Hrvatska (SDP).

3.2 DEMOKRATSKI IZBORI U HRVATSKOJ (1990.)

Odluku o raspisivanju prvih višestranačkih izbora bila je donesena 10. prosinca 1989. od strane reformiranih komunista koji su bili predvođeni Ivicom Račanom.⁹³ Početkom 1990-ih Sabor SR Hrvatske pokrenuo je raspravu o promjeni Ustava SR Hrvatske. Rasprava je pokrenuta kako bi se stvorile „ustavne pretpostavke za daljnju demokratizaciju društva i izmjenu izbornog zakonodavstva“ tj. kako bi stvorio plodno tlo za provođenje višestranačkog organiziranja.⁹⁴ Sabor SR Hrvatske je na sjednici 14. veljače usvojio nužne dopune Ustava SR Hrvatske, čime je iz Ustava izbrisan SKH.⁹⁵ Kako bi izbori u što skorijem roku bili provedeni, Sabor SR je 15. veljače usvojio „Zakon o izboru i opozivu odbornika i zastupnika“.⁹⁶ Usvajanjem spomenutog zakona omogućena je provedba prvih višestranačkih izbora zastupnika sva tri doma Sabora.

⁸⁹ BARIĆ, MARIJAN, *Raspad Jugoslavije i stvaranje hrvatske države*, str. 65.

⁹⁰ NAZOR, PUŠEK, *Domovinski rat: Pregled političke i diplomatske povijesti*, str. 28.

⁹¹ BARIĆ, MARIJAN, *Raspad Jugoslavije i stvaranje hrvatske države*, str. 63.

⁹² NAZOR, *Počeci suvremene Hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, str. 18.

⁹³ NAZOR, PUŠEK, *Domovinski rat: pregled političke i diplomatske povijesti*, str. 31.

⁹⁴ Odluka Sabora SR Hrvatske da se pristupi promjeni Ustava SR Hrvatske, *Narodne novine*, 2, 17. siječanj 1990.

⁹⁵ BARIĆ, MARIJAN, *Raspad Jugoslavije i stvaranje hrvatske države*, str. 31.

⁹⁶ *Isto*.

Tadašnji predsjednik Sabora SR Hrvatske Anđelko Runjić, 23. veljače 1990. raspisao je izbore za zastupnike u Saboru SR Hrvatske, čime je omogućio početak izborne „utrke“.⁹⁷ Isti dan kada je predsjednik Sabora raspisao spomenute izbore, održan je Prvi opći sabor HDZ-a u dvorani Vatroslav Lisinski u Zagrebu.⁹⁸ Sabor je zasjedao do 25. veljače, a u njegovom je radu sudjelovalo 1760 delegata iz Hrvatske i inozemstva.⁹⁹ Uz delegate prisustvovalo je 320 gostiju, 297 građana promatrača i 54 novinara.¹⁰⁰ Sjednicu Prvog općeg sabora HDZ je iskoristio kako bi se obranio od napada da nastoji oživiti NDH.¹⁰¹ Zasjedanje Sabora trajalo je dva dana, a završilo je tajnim glasovanjem na kojem je Franjo Tuđman izglasan za predsjednika HDZ-a.¹⁰²

Provedba demokracije na hrvatskom tlu prouzročila je negodovanje pobunjenih Srba. Predvođeni instrukcijama srbijanskog političkog rukovodstva 4. veljače i 4. ožujka pobunjeni Srbi održali su mitinge na području Karlovca i Petrove gore. Mitinzi su provedeni s ciljem očuvanja teritorijalnog integriteta SFRJ. Kako bi destabilizirali povoljno političko stanje u SR Hrvatskoj, srpski su pobunjenici uz niz mitinga pokušali izvesti i atentat na predsjednika HDZ-a. Prilikom osnivanja ogranka HDZ-a u Benkovcu 17. ožujka, pred hotelom „Asseria“ došlo je do pokušaja atentata na Franju Tuđmana.¹⁰³ Pred spomenutim hotelom predsjednik i njegovi zaštitari bili su napadnuti od nekolicine pripadnika srpske nacionalnosti koji su Tuđmana i njegovu pratnju prvotno gađali pivskim bocama, kamenjem i komadima drva.¹⁰⁴ Sukob je eskalirao kada se među pobunjenim pripadnicima pojavio stariji naoružani čovjek koji je za cilj imao nasrnuti na predsjednika HDZ-a. No, zbog pravovremene reakcije Tuđmanovih zaštitara, sukob je prošao bez većih posljedica.¹⁰⁵

Unatoč pokušaju atentata na dr. Franju Tuđmana prvi višestranački izbori bili su provedeni. Predsjedništvo SRH odlučilo se za većinski izborni model što bi značilo da se stranci koja ostvari najveći broj glasova omogućuje većina u Saboru.¹⁰⁶ Prvi izborni krug održan je 22. i 23. travnja 1990., dok je drugi izborni krug bio održan 6. svibnja 1990.¹⁰⁷ U oba izborna kruga većinu glasova osvojio je HDZ, čime je u Sabor ušao sa 205 zastupnika. Drugo mjesto na

⁹⁷ MARIJAN, *Hrvatska 1989-1992: Rađanje države*, str. 169.

⁹⁸ NAZOR, PUŠEK, *Domovinski rat: pregled političke i diplomatske povijesti*, str. 29.

⁹⁹ ŠETIĆ, „*Franjo Tuđman i ostvarenje suvremene hrvatske države 1990-1991*“, str. 46.

¹⁰⁰ RUNTIĆ, *Rat prije rata*, str. 54.

¹⁰¹ *Isto*.

¹⁰² *Isto*.

¹⁰³ NAZOR, *Počeci suvremene Hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, str. 21.

¹⁰⁴ RUNTIĆ, *Rat prije rata*, str. 57.

¹⁰⁵ *Isto*.

¹⁰⁶ BARIĆ, MARIJAN, *Raspad Jugoslavije i stvaranje Hrvatske države*, str. 98.

¹⁰⁷ *Isto*.

izborima osvojio je SKH-SDP, dok je treće mjesto osvojila Koalicija narodnog sporazuma.¹⁰⁸ HDZ je izvojevala pobjedu u Slavoniji, Hrvatskom zagorju i dijelu Dalmatinske zagore, stoga su mnogi HDZ definirali kao „stranku ruralnih glasača“.¹⁰⁹ Na pobjedu HDZ-a Franjo Tuđman je izjavio: „*Slobodnom voljom naroda izraženom na najdemokratskiji način što ga poznaje suvremeni svijet: na neposrednim, tajnim, višestranačkim izborima, zakonodavna vlast pripala je stranci koja je na zastavama svog programa najjasnije istakla težnju hrvatskog naroda, da bude slobodan i svoj na svome.*“¹¹⁰

Glavni odbor HDZ-a svoju je prvu sjednicu održao 14. svibnja 1990. na Zagrebačkom velesajmu u dvorani restorana „Globus“. Na spomenutoj sjednici dogovoren je datum zasjedanja prve konstituirajuće sjednice Sabora. HDZ je bio spreman preuzeti vlast, no pobunjeni Srbi nisu odustajali od cilja da destabiliziraju hrvatsku vlast. Taj period destabilizacije obilježila su dva ključna događaja, a prvi od njih bila je utakmica zagrebačkog nogometnog kluba „Dinamo“ i srpskog nogometnog kluba „Crvena zvezda“. Utakmica je bila održana 13. svibnja 1990., a dovela je do velikih nemira i sukoba navijača „Dinama“ i „Crvene zvezde“. ¹¹¹Zbog velikih nemira utakmica je bila prekinuta, a srpski navijači su od strane milicije bili otpraćeni na kolodvor kako bi se vratili u Beograd.

Drugi događaj koji je obilježio HDZ-ovo preuzimanje vlasti imao je velike i dalekosežnije posljedice, a radilo se o oduzimanju oružja TO Hrvatske. Tadašnji predstavnik Srbije u Predsjedništvu SFRJ, Borisav Jović tvrdio je kako je oružje na sigurnom te kako neće doći do njegove zlouporabe. Cilj je bio provesti razoružavanje Hrvatske prije nego li se nova vlast ukorijeni na hrvatskom tlu. Prema instrukcijama iz Beograda, Blagoje Adžić, 23. svibnja 1990. razoružao je TO Hrvatske, a oduzeto oružje bilo je spremljeno u skladište JNA.¹¹² Borisav Jović, najbliži Miloševićev suradnik te član Predsjedništva SFRJ komentirao je takav razvoj događaja s riječima: „*Praktično smo ih razoružali. Formalno ovo im je uradio načelnik Generalštaba Blagoje Adžić, ali faktički po našem nalogu.*“¹¹³ U Hrvatskoj su u razdoblju od 1989. do 1990. bili smjenjivani Hrvati sa važnijih funkcija u TO, a oružje je polako sabirano u vojarnje JNA.¹¹⁴ Upravo je tim činom, JNA uspjela sebi osigurati veliku nadmoć u odnosu na

¹⁰⁸ MARIJAN, *Hrvatska 1989-1992: Rađanje države*, str. 170.

¹⁰⁹ MARIJAN, *Hrvatska 1989-1992: Rađanje države*, str.171.

¹¹⁰ Govor Franje Tuđmana na Konstituirajućoj sjednici Sabora 30. svibnja 1990. godine, <https://www.sabor.hr/hr/o-saboru/povijest-saborovanja/znameniti-govori/govor-franje-tudmana-u-saboru-30-svibnja-1990>.

¹¹¹ RUNTIĆ, *Rat prije rata*, str. 57.

¹¹² NAZOR, PUŠEK, *Domovinski rat: pregled diplomatske i političke povijesti*, str. 35.

¹¹³ NAZOR, *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih*, str. 30.

¹¹⁴ *Isto*.

Hrvatsku u slučaju vojnog obračuna. Zbog takvog čina razoružavanja tadašnji predsjednik Predsjedništva SR Hrvatske Ivo Latin uputio je prosvjed Predsjedništvu SFRJ, no bez prevelikog uspjeha.¹¹⁵ Borisav Jović u svom je dnevniku zapisao: „*Preduzimamo mere da se u Sloveniji i Hrvatskoj oduzme oružje iz civilnih magazina TO (Teritorijalne obrane) i da se prenese u vojne magazine. Nećemo dozvoliti da oružje TO zlouporabe u eventualnim sukobima ili nasilnom odcepljenju.*“¹¹⁶

Napadi na SR Hrvatsku od strane SR Srbije bili su provođeni i medijskim putem, o čem svjedoči događaj koji se zbio 18. svibnja 1990.¹¹⁷ Naime, mladić po imenu Miroslav Mlinar koji je bio službeni predsjednik ogranka Srpske demokratske stranke u Benkovcu bio je napadnut od strane nepoznate skupine ljudi.¹¹⁸ Beograd je za takav čin okrivio novoizabranu hrvatsku vlast i HDZ. Spomenuti događaj iskoristio je i predsjednik Srpske demokratske stranke koji je sukladno tome, prekinuo sve veze sa Saborom SR Hrvatske.¹¹⁹

Na višestranačkim izborima Srpska demokratska stranka osvojila je na vlast u općinama s većinskim srpskim stanovništvom (Donji Lapac, Gračac i Knin), a u novi višestranački Sabor ušla je s 5 zastupnika.¹²⁰ U ostalim općinama na području SR Hrvatske u kojima je broj srpskog stanovništva bio znatno manji glasalo se prvenstveno za reformirane komuniste. U redovima SKH-SDP bilo je i srpskih pripadnika, koji su postupno zbog zaoštavanja odnosa između SR Hrvatske i SR Srbije prelazili iz redova reformiranih komunista u vodeću srpsku stranku na hrvatskom prostoru, SDS.

S obzirom kako je postalo jasno da se životni vijek SFRJ primiče kraju, krajem ožujka 1990. bio je održan sastanak najviših državnih dužnosnika Srbije kako bi raspravili o budućnosti Jugoslavije. Na sastanku je utvrđeno kako je raspad Jugoslavije neminovan, a sukladno tome srpski su dužnosnici smatrali kako je nužno osigurati granice srpskog nacionalnog prostora.¹²¹ Prema njihovom mišljenju: „*bitka oko teritorije bez krvi teško je zamisliva*“. Srbi su njegovali mišljenje koje je nalagalo da SFRJ treba počivati na federalističkom uređenju, stoga su hrvatske i slovenske prijedloge o konfederalnom uređenju odlučno odbacivali.

¹¹⁵ NAZOR, *Počeci suvremene Hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, str. 23.

¹¹⁶ RUDOLF, *Stvaranje hrvatske države 1991: ministarska sjećanja*, str. 46.

¹¹⁷ RUNTIĆ, *Rat prije rata*, str. 65.

¹¹⁸ *Isto*.

¹¹⁹ *Isto*.

¹²⁰ BARIĆ, MARIJAN, *Raspad Jugoslavije i stvaranje hrvatske države*, str. 98.

¹²¹ BARIĆ, MARIJAN, *Raspad Jugoslavije i stvaranje hrvatske države*, str. 99.

Srpsko vodstvo nije prihvaćalo pobjedu nekomunističkih stranaka u SR Hrvatskoj i SR Sloveniji. Kako Srbija nije htjela prihvatiti novonastalu situaciju, tako ni JNA nije htjela prihvatiti prevlast nekomunističkih stranaka. Mišljenje koje je kolalo unutar JNA bilo je da će njihov povlašten položaj biti poljuljan, u slučaju ako dođe do promjena unutar SFRJ. Kako nisu htjeli da do takvih promjena dođe, vodstvo JNA odlučilo se prikloniti politici SR Srbije.

3.3 KONSTITUIRAJUĆA SJEDNICA SABORA

Konstituirajuća sjednica Prvog višestranačkog i demokratski izabranog Sabora SRH održana je 30. svibnja 1990.¹²² Za predsjednika Predsjedništva SRH izabran je dr. Franjo Tuđman, dok je prije njega tu je dužnost obnašao Ivo Latin. Za članove Predsjedništva izabrani su: akademik Krešimir Balenović, Dušan Bilandžić, Dalibor Brozović, Josip Manolić, Antun Vrdoljak i Milojko Vučković.¹²³

Početak sjednice obilježio je govor dr. Franjo Tuđman u kojem se zahvalio na povjerenju i na tome što je baš njemu dana najvažnija dužnost, a to je čuvanje hrvatskog suvereniteta.¹²⁴ Predsjednik SR Hrvatske nazočno je u kratkim crtama podsjetio na sve nedaće koje su kroz povijest zahvatile naš narod, ali i na nadolazeće zadaće novoizabrane hrvatske vlasti. Na sjednici Sabora predsjednik je izjavio: „*Naše prvotne zadaće moraju biti da promišljenim koracima uz pomoć zakonodavne, sudske i izvršne vlasti svim građanima osiguramo normalne uvjete za slobodno poduzetništvo i stvaralaštvo, pravnu i građansku sigurnost, rad, mogućnost štednje i slobodan život.*“¹²⁵ Najbitnije zadaće koje je predsjednik naveo bile su: donošenje novoga Ustava, europeizacija Hrvatske, modernizacija državne uprave, zaštita manjina, modernizacija gospodarstva, demografsko oživljavanje Hrvatske, promjene u školi, kulturi, zdravstvu, socijalnoj skrbi te okretanje informatičkoj eri.¹²⁶

Za predsjednika Sabora SRH imenovan je Žarko Domljan, dok je do tada tu dužnost obnašao Anđelko Runjić.¹²⁷ Za potpredsjednike Sabora SRH imenovani su: Ivica Percan, Stjepan Sulimanac i Vladimir Šeks, a za tajnika je imenovan Velibor Kikerec. Ostali članovi Delegacije Sabora SR Hrvatske bili su : Branimir Glavaš, Josip Buršić, Drago Krpina, Anđelko

¹²² NAZOR, *Počeci suvremene Hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, str. 26.

¹²³ NAZOR, *Počeci suvremene Hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, str. 27.

¹²⁴ Isto.

¹²⁵ Govor Franje Tuđmana u Saboru 30. svibnja 1991., <https://www.sabor.hr/hr/o-saboru/povijest-saborovanja/znameniti-govori/govor-franje-tudmana-u-saboru-30-svibnja-1990>.

¹²⁶ Isto.

¹²⁷ *Narodne novine*, 25, 1. lipnja 1990.

Kružićević, dr. Ivan Lučev, Ivan Mikulić, Petar Šale, dr. Milan Tapalović, Ivan Tormaš, Đuro Vidmaović, mr. Janko Vasiljević i Dražen Bobinac.¹²⁸ Za predsjednika Izvršnog Vijeća imenovan je Stjepan Mesić, dok je prije njega tu dužnost obavljao Antun Milović.

Tijekom 31. svibnja provedeno je imenovanje republičkih sekretara i predsjednika republičkih komiteta. Sukladno tome, Petar Kriste postao je republički sekretar za narodnu obranu (ministar obrane), Josip Boljkovac republički sekretar za unutrašnje poslove (ministar unutarnjih poslova), Osman Muftić predsjednik Republičkog komiteta za znanost, tehnologiju i informatiku (ministar znanosti)...¹²⁹

4. POBUNE SRBA 1990. GODINE

Ljeto 1990. bilo je obilježeno protuustavnim djelovanjem srpskih nezadovoljnika. Na sjednici SDS-a koja se održala 21. svibnja 1990. odlučeno je da Knin istupi iz Zajednice općina Dalmacije s ciljem osnivanja nove Zajednice općina sjeverne Dalmacije i Like.¹³⁰ Kao obrazloženje zašto se uspostavlja nova Zajednica sjeverne Dalmacije i Like dan je odgovor kako je njeno stvaranje bitno iz razloga da se srpsko stanovništvo koje živi na tom području može bolje povezati kako gospodarski tako i kulturno.¹³¹

Sukladno tome, kninska općinska uprava je 27. lipnja 1990. donijela „Odluku o konstituiranju Zajednice općina Sjeverne Dalmacije i Like“.¹³² Do konstituiranja Skupštine Zajednice općina sjeverne Dalmacije i Like, upravljanje nad Zajednicom vršilo je Privremeno predsjedništvo. Funkciju predsjednika Privremenog predsjedništva obnašao je Milan Babić koji je 1. srpnja službeno proglasio osnivanje Zajednice općina sjeverne Dalmacije i Like.¹³³ Zaključno sa 6. kolovozom Zajednici su pristupile općine: Donji Lapac, Obrovac, Dvor, Vojnić, Glina, Kostajnica, Gračac i Benkovac.¹³⁴ Zajednica sjeverne Dalmacije i Like, koja je ujedno i preteča budućih Srpskih autonomnih oblasti (SAO) na taj je način obuhvatila sve općine u kojima je srpsko stanovništvo činilo većinu.

¹²⁸ Isto.

¹²⁹ NAZOR, *Počeci suvremene hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, str. 33.

¹³⁰ BARIĆ, MARIJAN, *Raspad Jugoslavije i stvaranje hrvatske države*, str. 100.

¹³¹ Isto.

¹³² Isto.

¹³³ Isto.

¹³⁴ NAZOR, *Počeci suvremene hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, str. 35.

Na zasjedanju Hrvatskog sabora, 29. lipnja 1990. donesena je „Odluka o pristupanju raspravi o promjeni Ustava SRH“.¹³⁵ Promjena je trebala biti provedena zbog ideološkog karaktera Ustava, a cilj je bio stvaranje novog Ustava s demokratskim odrednicama. Odluke koje su donesene na sjednici nalagale su: promjenu naziva države u Republika Hrvatska (RH), donošenje vrhovnog akta odnosno Ustava RH, promjenu grba i zastave te promjenu naziva državnih organa (Predsjednik RH, Sabor RH, Vlada RH).¹³⁶

Na idućoj saborskoj sjednici, koja je održana 30. lipnja doneseni su amandmani na postojeći Ustav, koji su na zasjedanju Hrvatskog sabora 25. srpnja 1990. bili prihvaćeni. Prema spomenutim amandmanima iz naziva države uklonjen je pridjev „socijalistička“, nacionalni parlament dobio je naziv Sabor RH, utvrđena je nova zastava i novi grb, a promijenjeni su i nazivi državnih organa i dužnosnika te je donesena „Odluka da se pristupi donošenju Ustava RH“.¹³⁷ Tijekom 25. srpnja simbolično je sa zgrade Hrvatskog sabora spuštena zastava SR Hrvatske, a novu zastavu Republike Hrvatske na zgradu Sabora podigao je hrvatski policajac Ivan Nađ.¹³⁸

U jugoistočnom dijelu Like u mjestu Srb, 25. srpnja 1990. zasjedao je Srpski sabor kojemu je točka dnevnog reda bila srpska autonomija unutar hrvatskog teritorija. Na zasjedanju je prihvaćena „Deklaracija o suverenosti i autonomiji srpskog naroda“, u kojoj se srpski narod pozvao na samoopredjeljenje i odcjepljenje.¹³⁹ Deklaracijom je određeno kako je predstavničko tijelo hrvatskih Srba „Srpski sabor“, a izvršno tijelo postalo je Srpsko nacionalno vijeće (SNV) čiji je čelnik bio Milan Babić.¹⁴⁰ Na zajedanju je donesena odluka o provođenju referenduma koji je trebao urediti pitanje srpske autonomije unutar hrvatskih granica. Sukladno tome, SNV je tijekom 16. kolovoza 1990. u Dvoru na Uni donio odluku o provođenju referenduma u razdoblju od 19. kolovoza do 2. rujna.¹⁴¹ Pravo izlaska na referendum imalo je srpsko stanovništvo koje se nalazilo unutar hrvatskih granica, ali i oni koji se nisu nalazili unutar hrvatskih granicama, a posjedovali su hrvatsko državljanstvo.¹⁴² Ministarstvo pravosuđa dalo

¹³⁵ Isto.

¹³⁶ Isto.

¹³⁷ Isto.

¹³⁸ NAZOR, *Počeci suvremene hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, str. 36.

¹³⁹ Isto.

¹⁴⁰ Isto.

¹⁴¹ NAZOR, *Počeci suvremene hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Hrvatske: od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja hrvatske neovisnosti 8. listopada 1991.)*, str. 38.

¹⁴² Isto.

je do znanja kako provođenje takvog referenduma nije legalan čin, sve dok se ne donesu zakon koji će uređivati takva pitanja.

Krajem lipnja 1990. čelnici Srbije imali su saznanja o tome kako HDZ radi na konfederalnom uređenju Jugoslavije.¹⁴³ Sukladno tome, predsjednik Predsjedništva SFRJ Borisav Jović izjavio je kako bi Hrvate istjerao iz Jugoslavije presijecanjem granice, ali da ne zna šta će napraviti sa srpskim stanovništvom koje živi na prostoru Hrvatske.¹⁴⁴ On je smatrao kako je prvo potrebno provesti referendum uz pomoću kojega bi se odlučilo gdje će se izvršiti razgraničenje, a potom je potrebno Hrvatsku i Sloveniju izbaciti iz Jugoslavije.¹⁴⁵ Borisava Jovića je u njegovim naumima o eliminaciji Hrvatske i Slovenije iz Jugoslavije podržao Slobodan Milošević.¹⁴⁶ Prema Miloševićevom prijedlogu odsijecanje Hrvatske trebalo se izvršiti tako što će ličko-banijske i kordunske općine ostati na srpskoj strani.¹⁴⁷

Srpski pobunjenici s područja Knina jasno su dali do znanja da nisu zadovoljni promjenom vlasti u Hrvatskoj te da ju ne žele prihvatiti. Početkom svibnja 1990. srpski su mediji izvijestili kako Služba unutrašnjih poslova (SUP) ima namjeru provesti reorganizaciju na štetu srpskog stanovništva. Sukladno tome, tijekom 3. srpnja 1990., 50 djelatnika policije srpske nacionalnosti s područja Knina potpisalo je i uputilo pismo saveznom sekretaru unutrašnjih poslova Petru Gračaninu.¹⁴⁸ Njihovo nezadovoljstvo bilo je izazvano promjenom policijskih odora te promjenom naziva „milicija“ u policija. U pismu upućenom Petru Gračaninu pisalo je: „*Dopustili ste da nas nova ekstremna hrvatska vlast skida s položaja zbog srpske narodnosti.*“¹⁴⁹ Njihovo nezadovoljstvo prevladavalo je i zbog promjene policijske uniforme jer kako su naveli: „*...s odora se brišu socijalistički simboli, a Hrvatska nastoji uvesti uniforme koje će podsjećati na razdoblje NDH.*“¹⁵⁰ Otvoreno pismo nezadovoljnih kninskih policajaca rezultiralo je sastankom ministra unutarnjih poslova Josipa Boljkovca i njegovih suradnika s kninskim policajcima. Zahtjev kninskih policajca bio je uspostava SUP-a sa središtem u Kninu jer je Knin ujedno bio i središte Zajednice općina sjeverne Dalmacije i Like.¹⁵¹ Srpski su policajci uputili spomenuto pismo jer su se nadali kako će se Sekretarijat za unutrašnje poslova zauzeti za njih i kako će ostvariti njihove težnje jer su oni jasno naglašavali

¹⁴³ Isto.

¹⁴⁴ Isto.

¹⁴⁵ Isto.

¹⁴⁶ Isto.

¹⁴⁷ Isto.

¹⁴⁸ RUNTIĆ, *Rat prije rata*, str. 110.

¹⁴⁹ Isto.

¹⁵⁰ Isto.

¹⁵¹ BARIĆ, MARIJAN, *Raspad Jugoslavije i stvaranje hrvatske države*, str. 101.

kako od svojih ciljeva i uvjerenja neće odustati. Neispunjavanje zahtjeva kninskih policajaca od strane Hrvatske rezultiralo je naoružavanjem i organiziranjem srpskih nezadovoljnika u vojne jedinice.¹⁵²

Hrvatska je vlast s obzirom na naoružavanje pobunjenih Srba morala reagirati te je u skladu s tim odlučila povući cjelokupno naoružanje rezervnog sastava policije iz policijskih postaja gdje je postojala mogućnost pobune.¹⁵³ Takva odluka hrvatske vlasti nagnala je srpske pobunjenike na niz demonstracija posebice na području Knina, Benkovca i Gračaca. Ova je pobuna hrvatskih Srba zbog blokade cestovnih pravaca srušenim drvećem prozvana „Balvan revolucijom“. Kako bi smirile spomenutu pobunu iz Zagreba su na područje Knina pohitale policijske snage, ali i zračne snage koje su prema naredbi JNA bile prisilno vraćene za Zagreb.¹⁵⁴ Taj postupak JNA je opravdavala riječima da hrvatski helikopteri nisu letjeli uz prethodnu najavu i uz prethodno odobren koridor te nije imala drugog izbora nego zaustaviti njihovo slijetanje.¹⁵⁵ Krajem rujna 1990. Ministarstvo unutarnjih poslova naredilo je povlačenje 60% naoružanja rezervnog sastava policije s ciljem naoružavanja aktivnih pripadnika službe.¹⁵⁶ Ova naredba Ministarstva unutarnjih poslova dovela je do novih nemira hrvatskih Srba posebice na području Banije.

Tijekom 19. kolovoza proveden je referendum o srpskoj autonomiji na području Hrvatske. Referendum je proveden u 20 općina u kojima su stanovnici srpske nacionalnosti činili većinu.¹⁵⁷ Referendumu je završio 2. rujna, a pristupilo mu je 756,781 osoba od kojih je 756,546 (99.96%) glasalo za srpsku autonomiju.¹⁵⁸ Sukladno rezultatima provedenog referenduma, SNV je proglasilo srpsku autonomiju na „istorijskim teritorijama“ koje su se u tom trenutku nalazile unutar hrvatskih granica.

5. USTROJ SRPSKIH AUTONOMNIH OBLASTI

Krajem listopada 1990. Izvršni odbor SDS-a odlučio je ako Hrvatska ostane u Jugoslaviji, srpski narod ima pravo na autonomiju na prostorima gdje živi većinsko srpsko stanovništvo.¹⁵⁹ No, ako Hrvatska odluči istupiti iz Jugoslavije, tada srpski narod koji živi u Hrvatskoj ima pravo na samoopredjeljenje. Tijekom prosinca 1990. održana je sjednica

¹⁵² RUNTIĆ, *Rat prije rata*, str. 110.

¹⁵³ *Isto*.

¹⁵⁴ RUNTIĆ, *Rat prije rata*, str. 115.

¹⁵⁵ MARIJAN, *Domovinski rat*, str. 68.

¹⁵⁶ BARIĆ, MARIJAN, *Raspad Jugoslavije i stvaranje hrvatske države*, str. 104.

¹⁵⁷ *Isto*.

¹⁵⁸ *Isto*.

¹⁵⁹ BARIĆ, MARIJAN, *Raspad Jugoslavije i stvaranje hrvatske države*, str. 106.

Privremenog predsjedništva Zajednice općina sjeverne Dalmacije i Like i predsjedništva SNV, na kojoj je usvojen tekst prijedloga Statuta Srpske autonomne oblasti Krajina (SAO Krajina).¹⁶⁰ S ciljem prihvaćanja spomenutog prijedloga, u Kninu je 19. prosinca Privremeno predsjedništvo Zajednice općina održalo sjednicu na kojoj je usvojena odluka o prijedlogu Statuta. Potom je prijedlog Statuta dan drugim općinama koje su se nalazile u sastavu Zajednica općina sjeverne Dalmacije i Like na usvajanje. Prema navedenom prijedlogu Statuta, SAO Krajina je definirana kao „teritorijalna autonomija u sklopu Republike Hrvatske i federativne Jugoslavije“ s Kninom kao središtem.¹⁶¹

Zakonodavno tijelo SAO Krajine bila je Skupština SAO Krajine, a Izvršno vijeće obavljalo je izvršnu vlast.¹⁶² Skupština SAO Krajine imala je 60 članova, koji su birani na tajnim izborima, a mandat im je trajao četiri godine.¹⁶³ Do 20. prosinca 1990. Statut SAO Krajine prihvatile su općine s većinskim srpskim stanovništvom (Benkovac, Donji Lapac, Gračac, Knin, Obrovac, Titova Korenica, Vojnić te Dvor na Uni).¹⁶⁴ Sukladno tome, 21. prosinca 1990. SNV i Privremeno predsjedništvo Zajednice općina sjeverne Dalmacije i Like proglasili su osnivanje SAO Krajine sa sjedištem u Kninu.¹⁶⁵ Skupštinu SAO Krajine činile su skupštine općina koje su do tada bile dio Zajednice općina sjeverne Dalmacije i Like, a Izvršno vijeće SAO Krajine činilo je Privremeno predsjedništvo nekadašnje Zajednice općina.¹⁶⁶ Na isti način kao i Srbi iz Knina, organizirali su se i Srbi s područja istočne Hrvatske koji su osnovali SAO Krajinu za Slavoniju, Baranju i Zapadni Srijem.¹⁶⁷

Budući da je pritisak od strane JNA i SR Srbije na Hrvatsku bio sve veći, Hrvatski sabor je 21. veljače usvojio „Rezoluciju o prihvaćanju postupka za razdruživanje od SFRJ“ i o mogućem udruživanju u savez suverenih republika.¹⁶⁸ Kao rezultat takve odluke Hrvatskog sabora, SNV i Izvršno vijeće SAO Krajine donijeli su „Rezoluciju o razdruživanju Hrvatske od SAO Krajine“.¹⁶⁹ U Rezoluciji koju je donijela SAO Krajina naglašeno je kako oni nemaju potrebu izlaziti iz Jugoslavije, stoga su zanemarili Rezoluciju Hrvatskog sabora koji je donio odluku o razdruživanju tjedan dana prije.

¹⁶⁰ Isto.

¹⁶¹ BARIĆ, MARIJAN, *Raspad Jugoslavije i stvaranje Hrvatske države*, str. 107.

¹⁶² Isto.

¹⁶³ BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1991- 1995.*, str. 94.

¹⁶⁴ BARIĆ, MARIJAN, *Raspad Jugoslavije i stvaranje hrvatske države*, 107

¹⁶⁵ Isto.

¹⁶⁶ BARIĆ, MARIJAN *Raspad Jugoslavije i stvaranje hrvatske države*, str. 108.

¹⁶⁷ BARIĆ, MARIJAN, *Raspad Jugoslavije i stvaranje hrvatske države*, str. 110.

¹⁶⁸ *Narodne novine*, 8, 21. veljače 1991.

¹⁶⁹ BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj: 1991-1995.*, str. 99.

S obzirom da je SAO Krajina odlučila ostati dijelom Jugoslavije, Izvršno vijeće SAO Krajine 1. travnja donijelo je „Odluku o prisajedanju SAO Krajine sa Republikom Srbijom“.¹⁷⁰ Skupština SAO Krajine je 12. svibnja 1991. donijela odluku o održavanju referenduma o pripajanju SAO Krajine sa Republikom Srbijom.¹⁷¹ Referendum je taj dan održan na prostorima općina koje su bilježile većinsko srpsko stanovništvo. Na referendum je izašlo 79,48% stanovništva, dok je 99,8% njih glasalo za pripajanje SAO Krajine Republici Srbiji, odnosno za ostanak u Jugoslaviji.¹⁷² U skladu s provedenim referendumom, 16. svibnja 1991. proglašena je „Odluka o pripajanju SAO Krajine Republici Srbiji“. No, Republika Srbija je znala da bi prihvaćanjem takve odluke prekršila Ustav SFRJ, stoga je odlučila odbiti težnju pobunjenih hrvatskih Srba.¹⁷³

Tijekom 29. svibnja 1991. Skupština SAO Krajine donijela je odluku kojom je Statut SAO Krajine proglašen Ustavnim zakonom.¹⁷⁴ Sukladno tome, 31. svibnja 1991. doneseni su zakoni o SAO Krajini i njenim ministarstvima.¹⁷⁵ Time je Izvršno vijeće SAO Krajine postala Vlada SAO Krajine, a funkciju predsjednika Vlade obnašao je Milan Babić.

Kao što je već spomenuto, hrvatski Srbi s istoka Hrvatske proveli su osnivanje vlastite SAO Krajine za Slavoniju, Baranju i Zapadni Srijem. Referendum o srpskoj autonomiji na istoku Hrvatske proveden je na prostorima Belog Manastira, Vukovara te manjim dijelom u Osijeku i Vinkovcima.¹⁷⁶ Odmah po stvaranju SAO Krajine, osnovano je SNV za Slavoniju, Baranju i Zapadni Srijem, a potom je usvojena i „Deklaracija o autonomiji srpskog naroda Slavonije, Baranje i Zapadnog Srema te odluka o pripajanju SAO Krajine Republici Srbiji“.

Tijekom 31. ožujka na istoku Hrvatske održana je sjednica SNV Slavonije, Baranje i Zapadnog Srijema na kojoj je odlučeno kako će SAO Krajina za Slavoniju, Baranju i Zapadni Srijem biti pripojena SR Srbiji.¹⁷⁷ U lipnju je za to proveden i referendum, no kao što je već navedeno takva težnja pobunjenih Srba je odbijena od strane SR Srbije. U rujnu 1991. proglašen je Ustavni zakon za SAO Slavonije, Baranje i Zapadnog Srijema kojim je SAO Krajina definirana kao samostalna jedinica koja ostaje u okviru Jugoslavije.¹⁷⁸ Izvršnu vlast na području

¹⁷⁰ BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj: 1991-1995.*, str. 100.

¹⁷¹ BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj: 1991-1995.*, str. 101.

¹⁷² *Isto.*

¹⁷³ BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj: 1991-1995.*, str. 102.

¹⁷⁴ BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj: 1991-1995.*, str. 104.

¹⁷⁵ *Isto.*

¹⁷⁶ NAZOR, *Počeci suvremene hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, str. 110.

¹⁷⁷ *Isto.*

¹⁷⁸ *Isto.*

Krajine za Slavoniju, Baranju i Zapadni Srijem činila je Vlada na čelu koje je bio Goran Hadžić.¹⁷⁹

Tijekom 1991. hrvatski Srbi težili su stvaranju vlastite države unutar granica Hrvatske. Sukladno tome, vodstvo SAO Krajine predložilo je tri rješenja za budućnost SAO Krajine:

1. Ujedinjenje SAO Krajine s Bosanskom Krajinom odnosno sa sjeverozapadnom Bosnom u kojoj je većinsko stanovništvo srpsko te bi na taj način došlo do stvaranja Ujedinjene krajine.
2. Ulazak SAO Krajine u sastav Republike Srbije
3. Da SAO Krajina postane federalna jedinica jugoslavenske države.¹⁸⁰

Sukladno težnjama Srba u Hrvatskoj, 19. prosinca 1991. Skupština SAO Krajine proglasila je osnutak Republike Srpske Krajine (RSK) sa glavnim gradom Kninom.¹⁸¹ Predsjednik RSK postao je Milan Babić koji je ujedno obnašao i titulu premijera RSK.¹⁸²

6. NASTANAK HRVATSKIH ORUŽANIH SNAGA

Prema nacionalnoj strukturi stanovništva u razdoblju 1980-ih na prostorima Hrvatske živjelo je 12 % Srba, a postotak njih unutar ministarstva unutarnjih poslova bio je 60 %.¹⁸³ Na temelju „Godišnjeg izvještaja Republičkog sekretarijata unutrašnjih poslova za SR Hrvatsku“ iz 1984. vidljivo je kako je broj Hrvata unutar Ministarstva unutarnjih poslova (MUP) bio manji od 50%.¹⁸⁴ Kako je broj Srba koji su bili nacionalna manjima unutar MUP-a bio veći od Hrvata, bilo je potrebno provesti reorganizaciju u redovima policije. Cilj je bio da se redovi MUP-a popune policijskim snagama, ali i da te policijske snage koje će biti dio MUP-a budu odane Hrvatskoj vlasti. Sukladno tome, osnovan je tečaj „Prvi hrvatski redarstvenik“.¹⁸⁵

Ministar Josip Boljkovac na srpske navode kako ih se isključuje iz hrvatske policije izjavio je kako nitko od Srba nije tražio da napuste policiju, već kako je tečaj osnovan s ciljem

¹⁷⁹ Isto.

¹⁸⁰ NAZOR, MARIJAN, *Raspad Jugoslavije i stvaranje hrvatske države*, str. 114.

¹⁸¹ Isto.

¹⁸² Isto.

¹⁸³ RUNTIĆ, *Rat prije rata*, str. 73.

¹⁸⁴ NAZOR, *Počeci suvremene hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, str. 39.

¹⁸⁵ Isto.

povećanja ljudstva u hrvatskoj policiji.¹⁸⁶ Natječaj za „Prve hrvatske redarstvenike“ bio je otvoren svima te se svako mogao doći prijaviti u Svetošimunsku ulicu u kojoj se nalazila Policijska akademija. Za pohađanje dvomjesečnog policijskog tečaja prijavilo se oko 2000 ljudi, a svi koji su se prijavili bili su primljeni.¹⁸⁷

Tijekom 5. kolovoza 1990. u Policijskoj akademiji u Svetošimunskoj ulici započeo je tečaj „Prvi hrvatski redarstvenik“.¹⁸⁸ Prvi hrvatski redarstvenici bili su ustrojeni u dvije bojne odnosno u 16 satnija.¹⁸⁹ Prvi zapovjednik hrvatskih redarstvenika bio je Ivan Krmpotić, a nakon njega tu je ulogu preuzeo Marko Lukić.¹⁹⁰ Tijekom 8. kolovoza 1990. predsjednik Franjo Tuđman posjetio je Policijsku akademiju te je izvršio smotru prvih hrvatskih redarstvenika.¹⁹¹ Predsjednik im je tada naglasio kako moraju biti predstavnici nove demokratske hrvatske vlasti te kako trebaju zadobiti povjerenje ljudi.¹⁹² Karakteristike koje ih trebaju krasiti su: odlučnost, odrješitost, ali i uljudnost. Predsjednik je naglasio kako svaki čovjek na njih (hrvatske redarstvenike) mora gledati kao na vlastite čuvare, a za kraj ih moli da budu jamstvo mira i poretka u Hrvatskoj.¹⁹³

Obuka prvih hrvatskih redarstvenika trebala je trajati 2 mjeseca, no nakon 12 dana bila je prekinuta jer je 17. kolovoza izbila „Balvan revolucija“.¹⁹⁴ Pobuna je započela zbog revolta srpskih nezadovoljnika koji su bili protiv demokratski izabrane hrvatske vlasti. Kap koja je prema njima prelila čašu bila je hrvatska odluka o povlačenju oružja iz policijskih postaja s većinskim srpskim stanovništvom, netom nakon srpske odluke o provođenju referenduma.¹⁹⁵

Na područje pobune uz hrvatske zračne snage pristizali su i hrvatski redarstvenici. Prva skupina redarstvenika krenula je prema: Obrovcu, Benkovcu, Gračacu, Kninu i Donjem Lapcu.¹⁹⁶ Druga skupina redarstvenika krenula je putem Gospića, dok je treća skupina redarstvenika krenula prema Petrinji, Hrvatskoj Kostajnici, Dvoru na Uni, Glini i Vojniću.¹⁹⁷ Zadaća redarstvenika koji su bili slani na teren bilo je uklanjanje barikada i ponovno

¹⁸⁶ Isto.

¹⁸⁷ RUNTIĆ, *Rat prije rata*, str. 76.

¹⁸⁸ NAZOR, *Počeci suvremene hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, str. 40.

¹⁸⁹ Isto.

¹⁹⁰ RUNTIĆ, *Rat prije rata*, str. 76

¹⁹¹ Isto.

¹⁹² NAZOR, PUŠEK, *Domovinski rat: Pregled političke i diplomatske povijesti*, str. 51.

¹⁹³ Isto.

¹⁹⁴ NAZOR, *Počeci suvremene hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, str. 42.

¹⁹⁵ MARIJAN, *Domovinski rat*, str. 68.

¹⁹⁶ RUNTIĆ, *Rat prije rata*, str. 115.

¹⁹⁷ Isto.

ustupavljanje prometa. Prema svjedočanstvu redarstvenika Miroslava Čolaka: „Redarstvenici se po povratku u Zagreb nisu vratili svojim svakodnevnim obavezama i dužnostima jer nakon tog 17. kolovoza 1990. ništa nije bilo isto.“¹⁹⁸

Ostatka redarstvenika koji nije bio poslan na mjesta nemira bio je raspoređen po Zagrebu kako bi pazio na bitne objekte kao npr. Hrvatski sabor i Hrvatsku radioteleviziju.¹⁹⁹ Zbog tadašnjeg stanja, 24. kolovoza 1990. održana je izvanredna sjednica Sabora na kojoj je donesena „Rezolucija o zaštiti ustavnog poretka i nacionalnih manjina u RH.“²⁰⁰

Krajem rujna 1990. počela su se pojačavati teroristička djelovanja pobunjenih Srba na području Hrvatske. Sukladnom tome, radi očuvanja sigurnosti hrvatskih građana 28. rujna 1990. na zapovijed MUP-a RH povučeno je 60% naoružanja pričuvnog sastava policije.²⁰¹ Srpski su se pobunjenici tome usprotivili toj odluci pa je na području Petrinje, Gline, Dvora na Uni, Obrovca i Donjeg Lapca došlo do izbijanja novih nemira.²⁰² Tijekom 28. rujna 1990. MUP RH je na područje Banovine poslao hrvatske policajce kako bi uspostavili red i mir. No, pobunjeni Srbi su u noći s 28. na 29. rujna zapucali na hrvatsku policiju i ranili redarstvenika Josipa Božićevića.²⁰³

Hrvatski redarstvenici nemire su smirivali i u Dvoru na Uni, a prema riječima redarstvenika Ivana Babića: „Redarstvenici su na područje Dvora na Uni došli kada su dobili dojavu da je tamošnja policija oružje podijelila pobunjenim Srbima“.²⁰⁴ Prema riječima Darka Kaurića, hrvatskog redarstvenika koji je bio raspoređen na području Gline, redarstvenici su 29. rujna doznali kako je pod dozvolom tamošnjeg zapovjednika policije pobunjeno srpsko stanovništvo ušlo u policijsko skladište i uzelo oružje.²⁰⁵ Hrvatske snage uspješno su uspostavile vlast nad područjem Gline, a vlast su u svojim rukama imali sve do njenog pada koji se dogodio krajem lipnja 1991.²⁰⁶ Daljnji nemiri nastavili su se u Pakracu, nakon što su

¹⁹⁸ Isto.

¹⁹⁹ RUNTIĆ, *Rat prije rata*, str. 116.

²⁰⁰ Isto.

²⁰¹ NAZOR, *Počeci suvremene hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, str. 47.

²⁰² Isto.

²⁰³ RUNTIĆ, *Rat prije rata*, str. 134.

²⁰⁴ Isto.

²⁰⁵ RUNTIĆ, *Rat prije rata*, str. 135.

²⁰⁶ Isto.

srpski pobunjenici skinuli zastavu s tamošnje policijske postaje.²⁰⁷ Jedinice za posebnu namjenu MUP-a RH reagirale su i 29. studenog 1990. uspostavile mir.²⁰⁸

7. USTAV RH

Demokratske promjene koje su zahvatile Hrvatsku nagnale su njeno vodstvo na promjenu Ustava iz 1974. Na sjednici Sabora 30. lipnja 1990. predsjednik Franjo Tuđman iznio je prijedloge o novom Ustavu, koji je trebao promijeniti postojeći naziv države i ukloniti postojeća socijalistička obilježja. Na zasjedanju Hrvatskog sabora 25. srpnja prihvaćene su dopune Ustava od 30. lipnja 1990. kojima su uklonjene ideološke značajke.²⁰⁹ Dotadašnji naziv Socijalistička Republika Hrvatska zamijenjen je nazivom Republika Hrvatska, a umjesto grba Socijalističke Hrvatske uvedena je trobojnica s hrvatskim povijesnim grbom. Spomenute dopune Ustava donijele su i druge odredbe kao npr.: da nositelji vlasništva u RH mogu biti fizičke i pravne osobe, svi su oblici vlasništva jednakopravni, da se pretvorba društvenog u privatno vlasništvo može osigurati jedino putem zakona te da i strani državljani mogu stjecati vlasništvo u RH.²¹⁰

Na sjednici Sabora koja je bila održana 25. srpnja predsjednik Franjo Tuđman iznio je načela na kojima se trebao temeljiti novi Ustav.²¹¹ S obzirom da je donesena odluka o stvaranju novoga Ustava, paralelno s njom osnovana je Komisiju za izradu Ustava koju su činili pravnici na čelu s Vladimirom Šeksom.²¹² Ustavom iz 1974. Hrvatska je definirana kao nacionalna država hrvatskog naroda te država srpskog naroda u Hrvatskoj.²¹³ Nacrt novog Ustava koji je javnosti bio prezentiran 23. studenog 1990. nije naišao na odobrenje pobunjenih Srba iz razloga jer se u Ustavu iz 1974. spominju kao narod poimence, dok to u novom Ustavu nije bio slučaj.²¹⁴ Novim je Ustavom Hrvatska definirana kao nacionalna država hrvatskog naroda i ostalih naroda i manjina koje žive u njoj.²¹⁵ S obzirom na srpsko nezadovoljstvo u listopadu 1990. bila je osnovana „Radna grupa“ koja je imala za zadatak izraditi projekt kulturne autonomije Srba

²⁰⁷ Isto.

²⁰⁸ Isto.

²⁰⁹ Narodne novine, 31. 28. srpanj 1990.

²¹⁰ Isto.

²¹¹ ŠETIĆ, „Franjo Tuđman i ostvarenje suvremene hrvatske države“, str. 49.

²¹² Narodne novine, 31. 28. srpanj 1990.

²¹³ RUNTIĆ, Rat prije rata, str. 135.

²¹⁴ NAZOR, Počeci suvremene hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.), str. 106.

²¹⁵ Isto.

u Hrvatskoj. No, bez uspješno jer nezadovoljni Srbi nisu htjeli prihvatiti stvaranje spomenute grupe iz razloga što je za njih to bilo nelegitimno.²¹⁶

Hrvatski Sabor je 22. prosinca 1990. na sjednici Vijeća udruženog rada, Vijeća općina i Društveno-političkog vijeća je donio odluku o proglašenju Ustava Republike Hrvatske („Božićni ustav“).²¹⁷ Dan ranije održana je sjednica Sabora na kojoj je donesen zakon o hrvatskom povijesnom grbu, hrvatskoj zastavi te hrvatskoj himni.²¹⁸ „Božićni ustav“ u svojim člancima nalaže kako je Hrvatska jedinstvena, nedjeljiva, demokratska i socijalna država, a suverenitet joj je neotuđiv i nedjeljiv i neprenosiv.²¹⁹

Ustavom je uređeno kako Hrvatska s drugim republikama može sklapati saveze zadržavajući suvereno pravo o prenesenim ovlastima i pravo da slobodno iz tih saveza istupa. Odnos prema Jugoslaviji definiran je člankom 140. Ustava RH koji nalaže kako Hrvatska ostaje u sastavu SFRJ do novog sporazuma jugoslavenskih republika ili dok Sabor RH ne odluči drugačije.²²⁰ Kao najveće vrednote ustavnog poretka navedene su: sloboda, jednakost, nacionalna ravnopravnost, vladavina prava te demokratski i višestranački sustav.²²¹

8. STANJE U HRVATSKOJ 1991. GODINE

Razdoblje 1991. bilo je obilježeno prvim većim fizičkim obračunima hrvatskih policajaca i srpskih pobunjenika. Jednom prilikom Slobodan Milošević je izjavio kako hrvatski narod nema pravo odvajati srpski narod koji živi u Hrvatskoj od Jugoslavije.²²² On tvrdi kako Srbi trebaju živjeti unutar jedne države te kako su Srbi još od razdoblja Vojne Krajine živjeli na prostoru Like, Banije, Korduna, Gline, Petrinje i Knina te se nemaju namjeru odseliti od tamo.²²³

Prostori s većinskim srpskim stanovništvom jasno su dali do znanja kako hrvatsku vlast ne žele prihvatiti, a sukladno tome osnovali su vlastitu autonomnu oblast Krajinu. Tijekom 4. siječnja Vijeće SAO Krajine donijelo je „Odluku o osnivanju Sekretarijata za unutrašnje poslove, a funkciju sekretara unutrašnjih poslova obnašao je Milan Martić.“²²⁴ Na

²¹⁶ Isto.

²¹⁷ *Narodne novine*, 56, 22. prosinca 1990.

²¹⁸ Isto.

²¹⁹ NAZOR, *Počeci suvremene hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, str. 49.

²²⁰ *Narodne novine*, 56, 22. prosinac 1990.

²²¹ Isto.

²²² BARIĆ, MARIJAN, *Raspad Jugoslavije i stvaranje hrvatske države*, 110

²²³ Isto.

²²⁴ BARIĆ, MARIJAN, *Raspad Jugoslavije i stvaranje hrvatske države*, str. 110.

taj je način vodstvo SAO Krajine dalo do znanja kako na njihovom području vrijede isključivo njihova pravila te kako nadležnost MUP-a RH na tom području nema nikakvu vrijednost.²²⁵

Kako bi spriječili vojno jačanje Hrvatske, prosrpski članovi Predsjedništva SFRJ naredili su 9. siječnja kako se sve vojne formacije koje nisu u sastavu SFRJ moraju razoružati u roku 10 dana, a oružje moraju predati JNA.²²⁶ Njihova se odluka odnosila prije svega na hrvatsku policiju, iako je Predsjedništvo SFRJ imalo saznanje da se u to vrijeme formirala paravojna organizacija pobunjenih Srba na području Knina predvođena Milanom Martićem. Kako Hrvatska nije htjela izvršiti njihovu naredbu, 23. siječnja Savezni sekretarijat za narodnu obranu zaprijetio je kako će JNA biti primorana upotrijebiti silu na hrvatskom teritoriju, ako Hrvatska odmah ne raspusti sve mobilizirane sastave. Kada su shvatili da Hrvatska neće izvršiti njihovu zapovijed, isti dan je na zapovijed Slobodana Miloševića JNA zaposjela područja s većinskim srpskim stanovništvom.²²⁷

Prvi oružani sukoba pobunjenih Srba i hrvatskih redarstvenika zbio se u Pakracu. Na izvanrednoj sjednici Skupštine općine Pakrac 22. veljače srpski vijećnici donijeli su odluku o pristupanju općine Pakrac SAO Krajini (Ustavni sud RH tu je odluku proglasio ne važećom).²²⁸ Tijekom 1. ožujka policijski službenici srpske nacionalnosti zajedno sa srpskim pobunjenicima razoružali su 16 hrvatskih policajaca, a potom su ih zatočili u policijskoj postaji s ciljem prisilnog pripajanja Pakraca SAO Krajini.²²⁹ Dan kasnije, jedinice za posebnu namjenu MUP-a RH intervenirale su u Pakracu, a srpski pobunjenici povukli su se na brdo povrh Pakraca i krenuli pucati na hrvatske redarstvenike.²³⁰ S ciljem rješavanja krize, 28. ožujka u Splitu u „Vili Dalmacija“ održan je prvi sastanak predsjednika republika SFRJ, no bez prevelikog uspjeha.²³¹

Drugi sukob koji se dogodio između hrvatskih policajaca i srpskih pobunjenika zbio se na području Nacionalnog parka Plitvička jezera („Krvavi Uskrs“). U organizaciji SDS-a je ne Plitvicama 25. veljače održan miting istine na kojem je zatraženo pripajanje Plitvičkih

²²⁵ Isto.

²²⁶ BARIĆ, MARIJAN, *Raspad Jugoslavije i stvaranje hrvatske države*, str. 110.

²²⁷ NAZOR, *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih*, str. 50.

²²⁸ NAZOR, *Počeci suvremene hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, str. 54.

²²⁹ Isto.

²³⁰ Isto.

²³¹ NAZOR, *Počeci suvremene hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, str. 58.

jezera SAO Krajini.²³² Tijekom 28. ožujka milicija SAO Krajine s područja Knina zauzela je NP Plitvička jezera i blokirala državnu cestu i glavni cestovni pravac između sjevera i juga Hrvatske, cestu D1.²³³ Kako se srpski pobunjenici nisu htjeli povući, 31. ožujka na prostor Plitvičkih jezera upućene su jedinice MUP-a RH za posebnu namjenu te osoblje iz PU Karlovačke i PU Gospić sa zadatkom deblokiranja prometnog pravca D1.²³⁴ Pri ulasku hrvatskih policajaca na prostor Plitvičkih jezera, srpski su pobunjenici zapucali na njih. U pucnjavi srpskih pobunjenika život je izgubio Josip Jović, pripadnik MUP-a RH koji je ujedno i prva žrtva Domovinskog rata.²³⁵ Hrvatska policija razbila je srpski otpor na području Plitvica i zarobila 9 njenih pripadnika, među kojima su bili Goran Hadžić i Borivoje Savić, vođe SDS-a s područja Vukovara.²³⁶ Na Plitvicama je JNA čuvala teritorij koji su srpski pobunjenici predvidjeli kao dio njihove države, čime je jasno dala do znanja da se stavila na njihovu stranu.²³⁷ Tijekom 5. travnja predsjednik Hrvatske Franjo Tuđman donio je „Odluku o osnivanju Vrhovnog državnog vijeća RH“²³⁸ Spomenuto Vijeće imalo je savjetodavan karakter i bavilo se pitanjima unutarnje i vanjske politike te narodnom obranom i zaštitom ustavnog poretka.²³⁹

Uz već poznata žarišta pobuna, sve češće pobune počele su se zbivati na području Baranje te istočne i zapadne Slavonije. Treći sukob srpskih pobunjenika i hrvatskih policajaca dogodio se u Borovcu naselju, nedaleko od Vukovara. U noći s 13. na 14. travanj srpski pobunjenici digli su u zrak željezničku prugu Borovo-Dalj, a potom je održan miting u Borovu naselju. Spomenuti miting predvodio je Vojislav Šešelj koji je tom prilikom zaprijetio hrvatskom narodu kako će na prostoru Hrvatske biti stvorena „Velika Srbija“.²⁴⁰ Samo par dana kasnije, 21. travnja 1991. u selu Jagodnjak, na području Baranje, Vojislav Šešelj, Milan Paroški i Stanko Cvijan ponovno su zaprijetili hrvatskom stanovništvu.²⁴¹ Na mitinzima su pozivali srpsko stanovništvo da ustane protiv hrvatske vlasti jer je mjesto na kojem stoje srpski prostor, a Hrvati su samo pridošlice.²⁴²

²³² NAZOR, *Počeci suvremene hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, str. 60.

²³³ Isto.

²³⁴ Isto.

²³⁵ Isto.

²³⁶ Isto.

²³⁷ Isto.

²³⁸ *Narodne novine*, 19, 23. travanj 1991.

²³⁹ Isto.

²⁴⁰ NAZOR, *Počeci suvremene hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, str. 64.

²⁴¹ Isto.

²⁴² Isto.

Zbog sve češćih nemira koji su se počeli događati između hrvatskih policajaca i srpskih pobunjenika, MUP je odlučio kako mora osnovati policijske postaje na rubnim dijelovima općina u kojima postoji mogućnost sukoba.²⁴³ Borisav Jovići je reagirao na takvu odluku MUP-a i zatražio ukidanje tih policijskih postaja, a u slučaju ne provođenja njegove zapovijedi JNA će biti prisiljena intervenirati.²⁴⁴ U noći s 1. na 2. svibanj policijska je patrola iz PU Osijek krenula u redovnu kontrolu relacijom Borovo- Dalj, dok su se vozili kroz Borovo naselje na njih je iz neosvijetljene kuće otvorena vatra.²⁴⁵ Vozač i suvozač te patrole bili su ranjeni, no unatoč ranjavanju uspjeli su izmaknuti hitcima pobunjenih Srba. Zbog straha za svoje kolege koje su se nalazile u policijskom autu nedaleko od njih pokušali su stupiti u kontakt s njima, no neuspješno. Kasnije se doznalo kako su pobunjeni Srbi zapucali i na drugu patrolu, a policajce iz tog auta su zarobili. Kako je Borovo naselje spadalo pod PU Vinkovci, policajci iz Vinkovaca su otišli na područje Borova naselja na uviđaj s ciljem rekonstrukcije događaja.²⁴⁶ Kada su policajci zakoračili u Borovo, pobunjeni Srbi krenuli su pucati na njih. Uz prethodno zarobljavanje 2 hrvatska policajca, srpski pobunjenici usmrtili su njih 12.

S obzirom na događaje koji su se dogodili u Borovu, sazvana je sjednica Vrhovnog državnog vijeća RH na kojoj je predsjednik Tuđman izjavio: „*Doživjeli smo najtragičniji dan u kratkoj povijesti demokratske vlasti.*“²⁴⁷ Od 17. kolovoza 1990. do travnja 1991. na području Hrvatske dogodila su se 154 podmetanja eksploziva, u 43 slučaja stradali su stambeni objekti, 26 puta stradale su željezničke pruge, 13 puta automobili, 16 puta ugostiteljski objekti, 9 puta kiosci itd. ²⁴⁸ Tijekom 2. svibnja došlo je do krvavog sukoba na području Borova naselja, tog dana pala je i prva žrtva Domovinskog rata u Zadru, pripadnik Specijalne jedinice, Franko Lisica.²⁴⁹ Tadašnji ministar obrane Šime Đodan je izjavio: „*Sve su to samo čarke, što nas sve može očekivati.*“ ²⁵⁰ JNA je polako, ali sigurno krenula u provedbu agresije na RH, uspjela je kratkotrajno provesti zauzimanje teritorija na kojima je živjelo većinsko srpsko stanovništvo, ali nije uspjela slomiti otpor Hrvatske.

²⁴³ RUNTIĆ, *Rat prije rata*, str. 236.

²⁴⁴ *Isto.*

²⁴⁵ *Isto.*

²⁴⁶ RUNTIĆ, *Rat prije rata*, str. 246.

²⁴⁷ RUNTIĆ, *Rat prije rata*, str. 263.

²⁴⁸ RUNTIĆ, *Rat prije rata*, str. 269.

²⁴⁹ *Isto.*

²⁵⁰ RUNTIĆ, *Rat prije rata*, str. 270.

Krajem 1991. JNA se počela koncentrirati na područja s većinskim srpskim stanovništvom u Bosni i Hercegovini, sukladno tome krajem 1991. većih razaranja u RH nije bilo u tolikoj mjeri. Krnje predsjedništvo SFRJ uputilo je Vijeću sigurnosti apel s ciljem uspostave mira u Hrvatskoj. Hrvatska u tom trenutku nije bila u stanju osloboditi vlastite teritorije, stoga joj je dolazak mirovnih snaga odgovarao. Hrvatska je pristala na dolazak mirovnih snaga iz razloga jer je težila mirnim putem riješiti započeti sukob, ali i iz razloga jer se nadala kako će joj takva suradnja olakšati postupak međunarodnog priznanja.

9. STVARANJE ZBORA NARODNE GARDE

Zbog događaja koji su se zbili na Plitvicama i Pakracu te zbog stalnih prijetnji JNA, Hrvatska je bila prisiljena uz policijske snage osnovati vlastitu vojnu snagu. S obzirom da je Hrvatska još bila sastavni dio SFRJ nije smjela imati vlastitu vojsku, stoga je odlučila kako tu promjenu mora provesti unutar MUP-a RH. Sukladno tome, donesena je odluka o uspostavljanju preteče Hrvatske vojske čiji je naziv bio Zbor narodne garde (ZNG).²⁵¹ Krovno tijelo ZNG-a predstavljalo je Zapovjedništvo ZNG-a koje je imalo sjedište u Zagrebu, a na čelu kojega je bio Martin Špegelj.²⁵²

Tijekom 9. travnja 1991. u Zagrebu je održana prva sjednica Vrhovnog državnog vijeća, tijela savjetodavnog karaktera kojeg su činili: predsjednik Vlade, predsjednik Sabora, predsjednik Hrvatske u Predsjedništvu SFRJ, ministar obrane, ministar unutarnjih i vanjskih poslova, predstojnik Ureda za zaštitu ustavnog poretka i predsjednik RH.²⁵³ Na sjednici je donesena odluka o stvaranja ZNG-a čiji je cilj bio očuvanje ustavnog poretka.²⁵⁴ Na temelju odluke Vrhovnog državnog vijeća, Vlada je 12. travnja uputila Hrvatskom saboru „Prijedlog zakona o unutarnjim poslovima“.²⁵⁵ Tim Prijedlogom razgraničeni su poslovi ZNG- a i MUP- a, o daljnjem ustroju ZNG-a odlučivao je predsjednik RH u dogovoru s ministrom vanjskih i unutarnjih poslova.²⁵⁶

Tijekom 12. travnja na 2. sjednici Međustranačkog vijeća u Zagrebu, predsjednik Franjo Tuđman izvijestio je prvake oporbenih stranaka o provođenju referenduma u Hrvatskoj s ciljem

²⁵¹ *Narodne novine*, 19, 23. travanj 1991.

²⁵² *Narodne novine*, 30, 21. lipanj 1991.

²⁵³ RUNTIĆ, *Rat prije rata*, str. 233.

²⁵⁴ *Isto*.

²⁵⁵ *Isto*.

²⁵⁶ *Isto*.

razdruživanja Hrvatske od SFRJ.²⁵⁷ Na istoj je sjednici donesena odluka kako svaki punoljetni muškarac u Hrvatskoj ima pravo pristupiti dragovoljnim odredima u cilju obrane Hrvatske.²⁵⁸ Tijekom 18. travnja 1991. Sabor RH donio je „Zakon o izmjenama i dopunama zakona o unutarnjim poslovima“ u kojem se među redarstvenicima MUP-a spominje i ZNG.²⁵⁹ U zakonu stoji kako je ZNG: „Profesionalna, uniformirana, oružana formacija vojnog ustroja koja služi za obrambeno redarstvene dužnosti.“²⁶⁰ Osnivanje ZNG ozakonjeno je „Ukazom o proglašenju Zakona o izmjenama i dopunama zakona o unutarnjim poslovima“, koji je donio Franjo Tuđman 22. travnja 1991.²⁶¹ Formalnu odluku o ustrojstvu i broju pripadnika ZNG-a predsjednik je donio 5. svibnja 1991.²⁶² Jedinice ZNG-a bile su ustrojene nakon što su tadašnji ministar obrane Martin Špegelj i ministar unutarnjih poslova Josip Boljkovac donijeli „Uputu o načinu reguliranja kadrovskih, tehničkih, financijskih, materijalnih i drugih pitanja o prevođenju pripadnika policije u redove ZNG-a“.²⁶³

General Špegelj izjavio je kako je sastav ZNG-a mnogobrojan te kako postoji aktivni i pričuvni sastav. Također je naglasio kako je naoružanje ZNG-a isključivo obrambenog karaktera, a časnici i dočasnici školovani su u vojnim školama i akademijama te u Visokoj školi MUP-a RH.²⁶⁴ Do 15. svibnja 1991. dio jedinica posebne namjene MUP-a bio je raspoređen u redovima ZNG-a.²⁶⁵ S ciljem podizanja morala hrvatskih građana i skretanja pažnje s tadašnjih događaja, 28. svibnja održana je smotra ZNG-a na stadionu NK Zagreb u Kranjčevićevoj.²⁶⁶ Smotri su nazočili: Počasna predsjednička garda, Združeni odred policije, Mornarička brigada ZNG-a, plave beretke, padobranci, pripadnici protuzračnih i protuoklopnih jedinica, pripadnici motoriziranih i zračnih jedinica pričuvnog sastava te sinjski alkari.²⁶⁷

Franjo Tuđman obišao je postrojene jedinice i uzviknuo: „*Gardisti, pozdrav Domovini!*“²⁶⁸ Gardisti su potom prisegnuli: „*Svečano prisežem da ću vjerno i časno izvršavati dužnosti, koje se od mene, pripadnika Hrvatske narodne garde, zahtijevaju i da ću se savjesno*

²⁵⁷ RUNTIĆ, *Rat prije rata*, str. 235

²⁵⁸ Isto.

²⁵⁹ NAZOR, *Počeci suvremene hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, str. 72.

²⁶⁰ Isto.

²⁶¹ Isto.

²⁶² Isto.

²⁶³ NAZOR, *Počeci suvremene hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, str. 73.

²⁶⁴ RUNTIĆ, *Rat prije rata*, str. 274.

²⁶⁵ Isto.

²⁶⁶ NAZOR, *Počeci suvremene hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, str. 74.

²⁶⁷ RUNTIĆ, *Rat prije rata*, str. 274.

²⁶⁸ Isto.

*i odgovorno pokoravati svim službenim naredbama i zapovijedima. Prisežem da ću, i uz žrtvu vlastitog života, štiti i braniti svoju domovinu Hrvatsku, njezin suverenitet, teritorijalnu cjelovitost i sve njezine građane.*²⁶⁹ Nakon prisege obratio im se predsjednik Tuđman koji je naglasio kako su tim činom preuzeli na sebe veliku odgovornost.²⁷⁰ Predsjednik je istaknuo kako su pred svima prisutnima odlučni trenuci te kako se nada kako će sve nedaće biti riješene demokratskim putem. Istaknuo je kako je hrvatski narod od samog početka suočen s prijetnjama, no unatoč njima pokazao je svoje dostojanstvo i obzirnost. Zadnje riječi koje je uputio bile su: „*Vi ste začetak Hrvatske vojske, nećemo se naoružavati s ciljem osvajanja tuđeg teritorija, već samo onoliko koliko je potrebno za slobodu Hrvatske i slobodu hrvatskih građana.*“²⁷¹

U cilju praćenja političko-sigurnosnih prilika u RH te predlaganja i poduzimanja mjera sigurnosti, predsjednik Franjo Tuđman 17. srpnja 1991. donio je „Odluku o osnivanju i imenovanju članova Kriznog štaba“, savjetodavnog tijela predsjednika RH.²⁷² Funkciju predsjednika Kriznog štaba obnašao je Josip Manolić, tajnik je bio Zdravko Mustač, a ostali članovi Kriznog štaba bili su: Slavko Degoricija, dr. Šime Đodan, Martin Špegelj, dr. Onesin Cvitan, Gojko Šušak, Branko Salaj i Josip Slunjski.²⁷³ Tijekom 27. kolovoza predsjednik Franjo Tuđman donio je „Odluku o kriznim štabovima“ kojom je utemeljen Krizni štab Vlade RH, koji je djelovao do formiranja Hrvatske vojske.²⁷⁴

Hrvatska vojska osnovana je u rujnu 1991., a Zapovjedništvo ZNG-a zamijenjeno je Glavnim stožerom HV-a čiji je čelnik do listopada 1992. bio Antun Tus.²⁷⁵ Sredinom rujna 1991. u razdoblju kada je Zapovjedništvo ZNG-a preimenovano u Glavni stožer HV-a i kada je donesen „Zakon o obrani“, započeo je intenzivan rad na organiziranju obrane. Preduvjet za uspješnu obranu bio je blokiranje i osvajanje vojarni te skladišta i vojnog naoružanja JNA i TO. Shodno tome, hrvatske snage provodile su „Rat za vojarnje“ kojim su nastojale osigurati oružje za obranu vlastite domovine. Stvaranjem Hrvatske vojske, ZNG je zadržan kao djelatni dio, dok je pričuvni dio činio spoj TO Hrvatske i pričuvnog sastava ZNG-a. Oružane snage RH do kraja rata sastojale su se od: Glavnog stožera HV-a, Hrvatske ratne mornarice i Hrvatskog

²⁶⁹ NAZOR, PUŠEK, *Domovinski rat: Pregled političke i diplomatske povijesti*, str. 89.

²⁷⁰ RUNTIĆ, *Rat prije rata*, str. 275.

²⁷¹ *Isto*.

²⁷² *Narodne novine*, 37, 30. srpanj 1991.

²⁷³ NAZOR, *Stvaranje suvremene hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, str. 115.

²⁷⁴ *Isto*.

²⁷⁵ MARIJAN, *Domovinski rat*, str. 53.

ratnog zrakoplovstva. U cilju jačanja pričuvnog sastava HV-a u prosincu 1991. osnovano je Domobranstvo, a u jesen 1992. osnovane su i prve Domobranske pukovnije. U studenom 1992. ukinut je ZNG-a, a osnovane su gardijske brigade HV-a. Krajem ljeta 1991. osnovane su i Hrvatske obrambene snage (HOS), koje su bile paravojni sastav Hrvatske stranke prava.²⁷⁶ Na čelu HOS-a bio je Dobroslav Paraga, a na čelu Ratnog stožera HOS-a bio je Ante Paradžik, kojega je nakon smrti zamijenio Ante Đapić. Nakon što je potkraj rujna 1991. Predsjednik Republike Hrvatske donio „Zakon o obrani“, HOS je bio ukinut, a pripadnici HOS-a razmješteni su u ZNG ili HV.²⁷⁷

10. PROVEDBA REFERENDUMA O NEOVISNOSTI RH

U cilju rješavanja krize te radi utvrđivanja volje naroda 25. travnja predsjednik Franjo Tuđman donio je odluku o raspisivanju referenduma u Hrvatskoj.²⁷⁸ Referendum se trebao održati 19. svibnja 1991., a referendumska pitanja glasila su:

- a) „Jeste li za to da Hrvatska ostane u Jugoslaviji?“ (Prijedlog Srbije i Crne gore za rješenje jugoslavenske krize.)
- b) „Jeste li za to da Hrvatska postane samostalna i suverena država koja će jamčiti autonomiju i prava Srbima i ljudima ostalih nacionalnosti?“ (Prijedlog Hrvatske i Slovenije za rješenje jugoslavenske krize.)²⁷⁹

Na referendum je izašlo 84,94% birača (3.652.225 građana s pravom glasa), a 93,94% (2.845.521) građana koji su pristupili izborima glasalo je za samostalnost i suverenost RH.²⁸⁰ Drugim riječima, Republika Hrvatska kao suverena i samostalna država koja jamči kulturnu autonomiju i građanska prava svim Srbima i pripadnicima ostalih nacionalnih manjina u Hrvatskoj, može stupiti u savez suverenih država s drugim republikama, odnosno ne ostaje u Jugoslaviji.²⁸¹

Tijekom 23. svibnja 1991. Franjo Tuđman oglasio se povodom provedenog referenduma koji je bio održan 19. svibnja. On je istakao kako je tim referendumom izglasana samostalnost i neovisnost Hrvatske te kako ona više nije dio Jugoslavije. Tijekom 21. lipnja 1991. američki

²⁷⁶ MARIJAN, *Domovinski rat*, str. 55.

²⁷⁷ *Narodne novine*, 49, 20. rujna 1991.

²⁷⁸ *Narodne novine*, 21, 2. svibnja 1991.

²⁷⁹ MARIJAN, *Domovinski rat*, str. 55.

²⁸⁰ NAZOR, *Počeci suvremene hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske: od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, str. 70.

²⁸¹ *Narodne novine*, 24, 27. svibnja 1991.

tajnik James Baker posjetio je Jugoslaviju, održao je zasebnih 11 sastanaka sa predstavnicima jugoslavenskih republika i naglasio kako se SAD zalaže za jedinstvo Jugoslavije, ali isto tako da se ne zalaže za provedbu sile.²⁸² Europska zajednica je 23. lipnja 1991. donijela odluku kako neće priznati samostalnost i suverenost Hrvatske i Slovenije, ako one jednostrano odluče napustiti Jugoslaviju.²⁸³ Nakon 6 dana zasjedanja Sabor RH je 25. lipnja 1991. donio „Deklaraciju o uspostavi suverene i samostalne RH“, a istog tog dana donesene su:

- a) „Ustavna odluka o suverenosti i samostalnosti RH“
- b) „Ustavni zakon o izmjeni i dopuni ustavnog zakona za provedbu Ustava RH“
- c) „Deklaracija o uspostavi suverene i samostalne RH“
- d) „Povelja o pravima Srba i ljudi druge nacionalnosti“.²⁸⁴

Onoga trenutka kada je Franjo Tuđman obznanio konačnu odluku koju je donesao hrvatski narod, sa crkve sv. Marka začula su se zvona, a sabornicom se začula himna „Lijepa naša domovino.“²⁸⁵ Predsjednik Sabora Žarko Domljan uzviknuo je: „*Rođena je država Hrvatska! Neka joj je sretan i dug život!*“²⁸⁶ Isti dan kada je donesena odluka o hrvatskoj samostalnosti, pobunjeni Srbi sazvali su Skupštinu u Borovu naselju na kojoj su donijeli „Odluku o položaju srpskog naroda iz Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema u Jugoslaviji“.²⁸⁷ Prema mišljenju hrvatskih Srba, Hrvatska se može odcijepiti, ali dijelovi Hrvatske koji obiluju srpskim stanovništvom i dalje ostaju u sklopu Jugoslavije. Tijekom 25. rujna 1991. provedena je skupština u Belom Manastiru na kojoj je donesen „Ustavni zakon srpske oblasti Slavonija, Baranja i zapadni Srem“ u kojem je ta oblast definirana kao dio Jugoslavije.²⁸⁸

Na odluku o raskidu svih državnopravnih veza Hrvatske sa SFRJ reagiralo je predstavništvo Europske zajednice (EZ). Njezina tri ministra vanjskih poslova (Hans van den Broek, Jacques Poos i Joao de Deus Pinheiro) 7. srpnja 1991. u 8 sati ujutro su na Brijunima održali sastanak sa članovima Predsjedništva SFRJ. Sastanku su uz predstavnike EZ nazočili: Ante Marković, Franjo Tuđman, Milan Kučan, Borisav Jović, Budimir Lončar, Petar Gračanin,

²⁸² RUNTIĆ, *Rat prije rata*, str. 284.

²⁸³ *Isto*.

²⁸⁴ NAZOR, *Počeci suvremene hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, str. 80

²⁸⁵ RUNTIĆ, *Rat prije rata*, str. 286.

²⁸⁶ *Isto*.

²⁸⁷ BARIĆ, MARIJAN, *Raspad Jugoslavije i stvaranje hrvatske države*, str. 110.

²⁸⁸ *Isto*.

Stane Brovet, Bogić Bogićević, Janez Drnovšek i Vasil Tupurkovski.²⁸⁹ „Brijunskom deklaracijom“ bilo je predviđeno:

1. Kako će narodi Jugoslavije sami odlučivati o svojoj budućnosti.
2. Kako nova situacija predviđa razgovor suprotstavljenih strana.
3. Kako predsjednik Predsjedništva SFRJ ima zadatak preuzeti odgovornost nad JNA.
4. Kako sve sukobljene strane trebaju izostaviti silu.²⁹⁰

„Brijunska deklaracija“ imala je unutar sebe nekoliko dokumenata, a jedan od njih bila je i „Rezolucija o miru“ koja je propisivala povlačenje JNA u vojarne i micanje svih prepreka s cesta.²⁹¹ Nadalje, deklaracija je predviđala „razdoblje suspenzije od tri mjeseca“ odnosno tromjesečni moratorij kojim je odluka o samostalnosti i suverenosti Hrvatske i Slovenije odgođena na tri mjeseca. „Brijunskom deklaracijom“ završio je desetodnevni rat u susjednoj Sloveniji, ali ne i u Hrvatskoj. Tome u prilog ide činjenica da je na dan potpisivanja spomenute deklaracije od strane JNA napadnuto i u potpunosti spaljeno hrvatsko selo Čelije.²⁹² JNA je početkom listopada 1991. krenula u otvorenu agresiju na Hrvatsku na svim njenim bojištima zarad teritorijalnog proširenja vlastite države.²⁹³

11. NEOVISNOST RH I MEĐUNARODNO PRIZNANJE

Na sjednici Vrhovnog vijeća 26. lipnja 1991. donesena je odluka o povlačenju JNA u vojarne, kako bi hrvatska policija mogla pravovremeno intervenirati i sanirati nemire pobunjenih Srba.²⁹⁴ Hrvatske snage bile su pripravne reagirati u slučaju da JNA ne prihvati spomenutu odluku Hrvatskog sabor. No, JNA nije reagirala na nikakve odredbe koje su proizašle od strane hrvatske vlasti.

Jedan od načina pripreme JNA za rat bilo je čišćenje vojske od nesrpskog ljudstva. Prema njihovom mišljenju JNA nije mogla voditi rat, ako se u redovima JNA nalaze ljudi koji su bili spremni na pregovore s hrvatskom vlašću.²⁹⁵ Dva dana nakon proglašenja hrvatske i slovenske neovisnosti, 27. lipnja JNA je izvela napad na Sloveniju. Isti dan kada je JNA napala Sloveniju u hrvatskom ministarstvu dogodile su se izmjene, naime predsjednik Tuđman

²⁸⁹ ŠETIĆ, „*Franjo Tuđman i ostvarenje suvremene hrvatske države 1990-1991.*“, str. 54.

²⁹⁰ RUNTIĆ, *Rat prije rata*, str. 295.

²⁹¹ *Isto.*

²⁹² NAZOR, PUŠEK, *Domovinski rat: pregled političke i diplomatske povijesti*, str. 113.

²⁹³ TUS, *Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1991-1995.*, str. 78.,

²⁹⁴ *Isto.*

²⁹⁵ RUNTIĆ, *Rat prije rata*, str. 287.

razriješio je dužnosti dotadašnjeg ministra Martina Špegelja, a na njegovo mjesto postavio je Šimu Đodana.²⁹⁶ Spomenuta smjena ministra dogodila se zbog različitih mišljenja ministra Špegelja i predsjednika Tuđmana. Naime, Martin Špegelj je predložio napad na vojarne JNA i sudjelovanje u ratu na prostoru Slovenije, dok je predsjednik Tuđman bio je strogo protiv takvog čina jer je smatrao kako bi međunarodna zajednica takav pothvat okarakterizirala kao terorizam.²⁹⁷

U noći s 27. na 28. lipanj održana je 11. sjednica Vrhovnog državnog vijeća, na kojoj je razmatrana situacija u Hrvatskoj i Jugoslaviji.²⁹⁸ Na spomenutoj sjednici zatraženo je povlačenje JNA s prostora Slovenije, kao i da se pronađu krivci za napad na Sloveniju te da odgovaraju za učinjeno. Zatraženo je povlačenje JNA u vojarne te mobiliziranje pričuvnih snaga ZNG-a i MUP-a RH.²⁹⁹ Po odluci Vrhovnog vijeća uz redovnu policiju i ZNG mobilizirane su i sve aktivne i pričuvne antiterorističke postrojbe MUP-a RH.³⁰⁰

Tijekom 18. srpnja 1991. u Beogradu se sastalo Predsjedništvo SFRJ koje je donijelo odluku kako JNA mora napustiti Sloveniju u roku 3 mjeseca.³⁰¹ Protiv ove odluke jedino je istupio Stjepan Mesić koji je predosjetio kako bi takva odluka mogla biti pogubna za Hrvatsku.³⁰²

U međuvremenu je Franjo Tuđman donio odluku o osnivanju koalicijske Vlade, čiji je glavni zadatak trebao biti organiziranje života u ratnim uvjetima i obrana domovine. Tijekom 24. kolovoza 1990. na sjednici Vijeća udruženog rada, Vijeća općina i Društveno-političkog vijeća donesena je odluka kojom je Stjepan Mesić razriješen dužnosti predsjednika Vlade RH.³⁰³ Istog tog dana s radom je započela „Druga“ Vlada na čelu koje je bio Josip Manolić.³⁰⁴ „Drugu“ Vladu RH označilo je donošenje Ustava RH, ali i sve veći napadi na Hrvatsku što potvrđuje sukob hrvatskih policajca i pobunjenih Srba u Borovu naselju. Zbog sve težeg stanja u državi, Manolićeva Vlada pala je u krizu. Sukladno tome, predsjednik Franjo Tuđman 17. srpnja razriješio je Josipa Manolića dužnosti predsjednika Vlade RH, a mandat za stvaranje

²⁹⁶ RUNTIĆ, *Rat prije rata*, str. 288.

²⁹⁷ RUNTIĆ, *Rat prije rata*, str. 289.

²⁹⁸ RUNTIĆ, *Rat prije rata*, str. 290.

²⁹⁹ RUNTIĆ, *Rat prije rata*, str. 291.

³⁰⁰ *Isto*.

³⁰¹ *Isto*.

³⁰² *Isto*.

³⁰³ *Narodne novine*, 34, 28. kolovoz 1990.

³⁰⁴ *Isto*.

novu Vladu predao je Franji Greguriću.³⁰⁵ Josip Manolić je nakon spomenute smjene došao na čelo Ureda za zaštitu ustavnog poretka RH i postao prvi čovjek Kriznog štaba RH.³⁰⁶

Hrvatski sabor 1., 2., i 3. kolovoza izvanredno je zasjedao, a zadnjeg je dana odnosno 3. kolovoza donio odluku o osnivanju koalicijske Vlade koja je prozvana „Vladom demokratskog jedinstva“ odnosno „Ratnom vladom“, na čelu koje je bio Franjo Gregurić.³⁰⁷ U svom sastavu Vlada je okupila razne stranke, raznih programa i svjetonazor. Stranke koje su činile vladu bile su: Hrvatska demokratska zajednica, Stranka demokratskih promjena, Hrvatsko socijalno-liberalna stranka, Hrvatska kršćanska demokratska stranka, Socijaldemokratska stranka Hrvatske, Hrvatska narodna stranka i Stranka socijalista Hrvatske. Pored mnogobrojnih stranaka, uži kabinet Vlade uz Franju Gregurića činili su : Mate Granić, Zdravko Tomac i Milan Ramljak.³⁰⁸ U međuvremenu je 10. rujna ministar Josip Boljkovac izvijestio kako je rukovodstvo Benkovca i Obrovca shvatilo situaciju i vratilo oružje u prvobitno stanje, on je vjerovao kako su se Benkovac i Obrovac skroz distancirali od Knina te kako na tom području više nema značajnijih problema.³⁰⁹ Tijekom 30. rujna SNV je na sjednici u Srbu proglasilo srpsku autonomiju unutar granica RH koja je izglasana referendumom, a koji je bio proveden u razdoblju od 30. kolovoza do 2. rujna 1990. Ustavni sud RH tu je odluku kao i sve ostale odluke koje je donijelo SNV proglasio nevažećima.³¹⁰

Na dan 7. listopada 1991. kada je istekao tromjesečni moratorij na odluke Hrvatske i Slovenije o njihovoj samostalnosti, zrakoplovi JNA bombardirali su Banske dvore.³¹¹ Cilj bombardiranja Banskih dvora bio je usmrtno predsjednika Franju Tuđmana, predsjednika Predsjedništva SFRJ Stjepana Mesića i predsjednika SIV-a Antu Markovića. Na svu sreću, spomenuti pojedinci uspjeli su spasiti svoje živote. S obzirom da zrakoplovi JNA nisu gađali isključivo zgradu Banskih dvora nego i okolne zgrade u atentatu je poginula jedna osoba, a četiri osobe su bile ranjene.³¹² Franjo Tuđman preživio je još jedan atentat te je dan nakon, 8

³⁰⁵ GREGURIĆ, *Vlada demokratskog jedinstva*, str. 43.

³⁰⁶ NAZOR, *Stvaranje suvremene hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, str. 118.

³⁰⁷ *Narodne novine*, 39, 3. kolovoz 1991.

³⁰⁸ GREGURIĆ, *Vlada demokratskog jedinstva*, str. 44.

³⁰⁹ NAZOR, *Počeci suvremene hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, str. 43.

³¹⁰ *Isto*.

³¹¹ NAZOR, PUŠEK, *Domovinski rat: pregled političke i diplomatske povijesti*, str. 136.

³¹² *Isto*.

listopada. 1991. sazvaio sjednicu Sabora na kojoj je proglašena neovisnost Republike Hrvatske.³¹³

Agresija na Hrvatsku bila je u zamahu, ali Hrvatsko vodstvo bilo je odlučno u tome da proglasi hrvatsku samostalnost.³¹⁴ Zbog sigurnosnih mjera Sabor RH održao je zasjedanje u podrumu zgrade INE u Šubićevoj ulici.³¹⁵ Na toj je sjednici Sabor RH 8. listopada donio odluku o raskidu svih državnopravnih veza RH sa SFRJ, „*Istekao je moratorij, zbogom Jugoslavijo*“.³¹⁶ Sabor RH na istoj je sjednici istaknuo kako je Hrvatska napadnuta od strane JNA, stoga Hrvatska ima pravo na obranu i na borbu svim raspoloživim sredstvima.³¹⁷ JNA je proglašena agresorskom vojskom te je Sabor RH naredio povlačenje JNA s područja Hrvatske. Na istoj je sjednici Sabor odredio da svi hrvatski državljani koji su se tada nalazili na služanju vojnog roka u JNA imaju pravo izaći iz JNA kada god požele.

Tijekom 23. studenog 1991. u Ženevi je dogovoren prekid neprijateljstva i povlačenje JNA iz Hrvatske te dolazak mirovnih snaga UN-a.³¹⁸ Dogovor je postignut između Franje Tuđmana, Slobodana Miloševića i Veljka Kadijevića uz posredovanje predstavnika UN-a Cyrusa Vancea i predstavnika Europske zajednice, lorda Petera Carringtona.³¹⁹ Plan mirovne operacije poznatiji pod nazivom „Vanceov plan“ objavljen je 11. prosinca, a glavni tvorac plana bio je Cyruse Vance.³²⁰ Vanceov plan stvoren je s ciljem da se na prostoru Hrvatske postigne mir koji je bio preduvjet za daljnje rješavanje krize.

Mirovne snage UN-a nisu smjele koristiti oružje te su na prostoru Hrvatske morale boraviti sve dok se ne postigne dogovor sukobljenih strana. Mirovne snage trebale su biti raspoređene na područjima koje su nosile naziv „područja pod zaštitom,“ (područja u kojima su većinski živjeli Srbi).³²¹ Područja koja su bila pod nadzorom UN-a trebala su biti demilitarizirana, a prioritet je bio da se stanovnicima s tih područja pruži sigurnost. Područja koja su bila pod zaštitom UN-a bila su: Istočna Slavonija i Baranja, Zapadna Slavonija i

³¹³ NAZOR, *Počeci suvremene hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, str. 80.

³¹⁴ *Isto.*

³¹⁵ NAZOR, *Počeci suvremene hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, str. 94.

³¹⁶ *Večernji list*, god. XXXV, br. 10. 109, 9. listopada 1991., isječak iz govora predsjednika Vlade RH predsjednika F. Gregurića

³¹⁷ *Isto.*

³¹⁸ BARIĆ, MARIJAN, *Raspad Jugoslavije i stvaranje hrvatske države*, str. 114.

³¹⁹ *Isto.*

³²⁰ *Isto.*

³²¹ *Isto.*

Krajina.³²² Područja pod zaštitom nadzirala je i civilna policija UN-a, koja je vodila računa o radu mjesnih policijskih postaja i o tome krše li se ljudska prava.³²³ Uvjet za provedbu Vanceovog plana bio je prekid neprijateljstva, koji je ostvaren 2. siječnja 1992. u Sarajevu potpisivanjem „Sarajevskog mirovnog sporazuma“.³²⁴ „Sarajevski sporazum“ na snagu je stupio dan kasnije, a omogućio je provedbu „Rezolucije 743, odnosno početak mirovne misije UN-a koja je trebala trajati 12 mjeseci.³²⁵ Početak djelovanje Zaštitnih snaga Ujedinjenih naroda (UNPROFOR) na prostoru Hrvatske započeo je u proljeće 1992. Prvotni rok za preuzimanje njihove nadležnosti u RH bio je travanj 1992, no rok je potom prebačen na svibanj 1992.³²⁶

Snage UN-a bile su raspoređene u istočnoj i zapadnoj Slavoniji te dijelovima Dalmacije, Like, Banovine i Korduna.³²⁷ Navedeni prostori činili su Područja pod zaštitom UN-a (UNPA zone) u koje je spadalo 18 općina u kojima su većinski ili manjinski živjeli Srbi.³²⁸ Navedene UNPA zone bile su podijeljene na:

1. **UNPA Istok**- pod nju su spadali istočna Slavonija i Baranja.
2. **UNPA Zapad**- nju je činila zapadna Slavonija.
3. **UNPA Sjever i Jug**- nju je činila Krajina.³²⁹

Hrvatska je prihvatila djelovanje UNPROFOR-a na vlastitom području u nadi da će na taj način povratiti izgubljena područja, no UNPROFOR je samo djelomično napravio obećano. Za vrijeme mandata UNPROFOR-a izvršeno je povlačenje JNA iz RH, a teško naoružanje stavljeno je pod kontrolu UNPROFOR-a, ali i Srbije.³³⁰ Ostala obećanja nisu bila ispunjena, izbjeglim Hrvatima nije bila pružena pomoć oko povratka u domovinu, a Hrvatima koji su ostali u domovini nije dana nikakva sigurnost.³³¹ Iznesenim činjenicama u prilog ide pismo predsjednika Franje Tuđmana koje je uputio glavnom tajniku UN-a Boutrosu Boutrosu Ghalijiu, a u njemu iznosi kako je unutar područja koja su bila pod nadzorom UN- a ubijeno 600 Hrvata, a protjerano je bilo njih 12 tisuća.³³²

³²² BARIĆ, MARIJAN, *Raspad Jugoslavije i stvaranje hrvatske države*, str. 115.

³²³ *Isto.*

³²⁴ *Isto.*

³²⁵ NAZOR, PUŠEK, *Domovinski rat: pregled političke i diplomatske povijesti*, str. 169.

³²⁶ *Isto.*

³²⁷ *Isto.*

³²⁸ *Isto.*

³²⁹ NAZOR, PUŠEK, *Domovinski rat: pregled političke i diplomatske povijesti*, str. 170.

³³⁰ *Isto.*

³³¹ *Isto.*

³³² *Isto.*

Poseban problem činile su tzv. „ružičaste zone“ odnosno enklave, smještene uz UNPA zone sa mješovitim sastavom stanovništva.³³³ Postotak Srba u tim zonama bio je različit, u nekima su činili manjinu, u nekima većinu, a pod „ružičaste zone“ spadala su i naselja sa 100%-tnim hrvatskim stanovništvom.³³⁴ Područje „ružičastih zona“ bilo je nedostupno hrvatskim vlastima jer ih je u ratu okupirala JNA. Ružičaste su se zone nalazile izvan „zaštićenih područja“ stoga UN-ove snage nisu nadzirale taj teritorij. Prema Vanceovom planu Hrvatska je imala pravo područja „ružičastih zona“ pripojiti sebi, nakon što se JNA povuče s hrvatskog teritorija.³³⁵ Jugoslavenska strana i pobunjeni Srbi htjeli su da se „ružičaste zone“ i „zaštićena područja“ tretiraju jednako, no Hrvatska je odbila tu njihovu zamisao.³³⁶ Uz nagovor UN-a s ciljem izbjegavanja daljnjih sukoba Hrvatska je pristala na kompromis. Tijekom 30. lipnja 1992. Vijeće sigurnosti UN-a donijelo je „Rezoluciju 762“ kojom je bila predviđena demilitarizacija navedenog područja i uspostava hrvatske vlasti pod nadzorom Zajedničke komisije koju su činili: predstavnici UNPROFOR-a, Vlada RH i srpska lokalna vlast.³³⁷ Vlada RH obećala je kako će provesti opću amnestiju na prostoru „ružičastih zona“ kako bi na taj način stvorila osjećaj sigurnosti i dala do znanja da se iseljeni stanovnici tih područja mogu vratiti svojim domovima.³³⁸ Pobunjeni Srbi nisu htjeli prihvatiti „Rezoluciju 762“ te su područja „ružičastih zona“ proglasili jednom državom, a liniju prekida vatre granicom te države.³³⁹ S obzirom da Zajednička komisija nije mogla napraviti ništa po pitanju „ružičastih zona“, Hrvatska je bila prisiljena na vojni pothvat odnosno akciju „Gusar“ ili poznatiju pod imenom „Maslenica“ s ciljem oslobađanja prostora zadarskog zaleđa te kako bi povezala sjever i jug RH.³⁴⁰

U cilju jačanja diplomatskih odnosa u drugoj polovici 1991. predsjednik Franjo Tuđman realizirao je dva službena putovanja, u Ukrajinu i Mađarsku. Tijekom 10. rujna 1991. osnovana je Arbitražna komisija (Badinterova komisija) koju je stvorilo vijeće ministara Europske zajednice kako bi pomogli Konferenciji o miru u Jugoslaviji. Badinterova komisija bila je sastavljena od pet ustavnih sudaca, a po jednom od njih (Robert Badinter) je dobila i ime. Konferencija je sa svojim djelovanjem počela 7. rujna 1991. u Palači mira u Haagu, a spomenuta Arbitražna komisija Konferencije o miru u Jugoslaviji uspostavljena je radi

³³³ NAZOR, PUŠEK, *Domovinski rat: pregled političke i diplomatske povijesti*, str. 171.

³³⁴ *Isto.*

³³⁵ *Isto.*

³³⁶ *Isto.*

³³⁷ GREGURIĆ, *Vlada demokratskog jedinstva*, str. 266.

³³⁸ *Isto.*

³³⁹ *Isto.*

³⁴⁰ *Isto.*

rješavanja pravnih problema i donošenja odluka koje su trebale biti u skladu s međunarodnim pravom.³⁴¹ Badinterova komisija je u razdoblju između prosinca 1991. i siječnja 1992. utvrdila: kako se SFRJ se nalazi u procesu raspada, kako srpsko stanovništvo kao manjina u Hrvatskoj ima pravo na uživanje svih prava koja im pripadaju, kako nema promjena vanjskih granica te kako se demarkacije između Hrvatske i Srbije mogu mijenjati jedino zajedničkim dogovorom.

Do kraja 1991. Hrvatsku su priznale; Slovenija (26. lipnja), Litva (30. srpnja), te Ukrajina (11. prosinca).³⁴² Potom su to učinile države članice UN-a: Latvija (14. prosinca), Island (19. prosinca) i Estonija (31. prosinca), 13. siječnja to je učinila Sveta Stolica, a 23. prosinca Njemačka.³⁴³ Tijekom 15. siječnja 1992. RH su priznale države Europske zajednice: Austrija, Belgija, Danska, Grčka, Italija, Luksemburg, Nizozemska, Njemačka, Portugal, Španjolska i Velika Britanija.³⁴⁴

U međunarodnom priznanju Republike Hrvatske veliku je ulogu imala Sveta Stolica i papa Ivan Pavao II. Vatikan je bio posebno osjetljiv na događaje u Jugoslaviji, zato je kardinal Angelo Sodano veleposlanicima zemalja članica Konferencije o europskoj sigurnosti i suradnji (KESS) uručio „Memorandum“.³⁴⁵ Taj se „Memorandum“ pozivao na načela međunarodnog prava, ali i na Ustav SFRJ iz 1974. u kojem jasno stoji kako države članice federacije iz iste imaju pravo istupiti. Stoga Sveta Stolica odlučila je priznati Hrvatsku, ali pod uvjetom da Hrvatska poštuje načela dokumenata KESS-a posebno onih koji se odnose na ljudska prava, demokraciju i nacionalne manjine. Tijekom 20. prosinca 1991. Sveta Stolica dala je do znanja kako namjerava priznati neovisnost Hrvatske, što je 13. siječnja 1992. ispunila.³⁴⁶ Diplomatski odnosi Hrvatske i Svete Stolice bili su ostvareni 8. veljače, a vrhunac diplomatskih odnosa zbio se 11. svibnja kada je mons. Giulio Einaudi posjetio predsjednika Franju Tuđmanu.³⁴⁷ Tijekom 3. srpnja 1991. hrvatski veleposlanik Ive Livljanić otišao je u Vatikan kako bi posjetio papu Ivana Pavla II. te kako bi mu se zahvalio na pomoći koju je pružio Hrvatskoj.³⁴⁸

Prva osoba koja je posjetila samostalnu Republiku Hrvatsku bio je talijanski predsjednik Francesco Cossiga, a nakon njega Hans Dietrich Genscher. Veliki vjetar u leđa Hrvatskoj su dale Sjedinjene američke države (SAD) koje su se nastojala povezati s novim demokratskim

³⁴¹ NAZOR, PUŠEK, *Domovinski rat: pregled političke i diplomatske povijesti*, str. 172.

³⁴² *Isto*.

³⁴³ *Isto*.

³⁴⁴ *Isto*.

³⁴⁵ NAZOR, PUŠEK, *Domovinski rat: pregled političke i diplomatske povijesti*, str. 173.

³⁴⁶ *Isto*.

³⁴⁷ NAZOR, PUŠEK, *Domovinski rat: pregled političke i diplomatske povijesti*, str. 174.

³⁴⁸ *Isto*.

država koje su nastale iz multietničkih komunističkih zemalja.³⁴⁹ Američki senator Robert Dole 7. veljače 1992. uputio je pismo predsjedniku Tuđmanu u kojem istaknuo kako se zauzeo za priznavanje Hrvatske.³⁵⁰ Dva mjeseca kasnije, 7. travnja 1992. SAD su priznale neovisnost Hrvatske.³⁵¹ Tijekom 23. ožujka 1992. Hrvatska je postala dio Konferencije o europskoj sigurnosti i suradnji (KESS).³⁵²

Potpunu afirmaciju Hrvatska je ostvarila 22. svibnja 1992. kada je na preporuku Vijeća sigurnosti („Rezolucija 753“) postala 178. članica UN-a.³⁵³ U svibnju 1992. Hrvatska je donijela „Ustavni zakon“ kojim je određeno da će se poštivat prava nacionalnih manjina u RH te da će svi građani biti ravnopravni.³⁵⁴ Uz „Ustavni zakon“ Ukazom od 25. rujna predsjednik Tuđman proglasio je „Zakon o pučkim pravobraniteljima“ kojim je određeno da pučki pravobranitelj razmatra određene slučajeve ugroženosti građana od strane državne uprave.³⁵⁵

U godinama koje su slijedile Hrvatska je postepeno oslobađala vlastiti teritorij. U razdoblju 1992. oslobodila je dio juga Hrvatske te Miljevački plato, godinu kasnije zaleđe Zadra, Rovanjsku te Medački džep.³⁵⁶ Godine 1994. oslobodila je prostor Dinare te preostali dio Zapadne Slavonije, Dalmacije, Like, banovine i Korduna.³⁵⁷ Do sredine 1995. Hrvatske je provela niz oslobodilačkih operacija kojima je vraćala izgubljeno; Od kojih su najznačajnije bile: Zima 94, Skok 1, Bljesak, Skok 2, Ljeto 95 te Oluja.³⁵⁸

Godina 1995. nije donijela konačan kraj rata, no 5. kolovoza 1995. oslobođen je Knin te je upravo oslobađanje Knina simbolički označilo hrvatsku pobjedu nad agresorom.³⁵⁹ O konačnom kraju rata može se govoriti tek 1998. kada je završila „Mirna reintegracija Hrvatskog Podunavlja“ i kada je ostatak okupiranog dijela (istočna Slavonija, Baranja i zapadni Srijem) vraćen Hrvatskoj.³⁶⁰

³⁴⁹ *Isto.*

³⁵⁰ *Isto.*

³⁵¹ *Isto.*

³⁵² *Isto.*

³⁵³ NAZOR, PUŠEK, *Domovinski rat: pregled političke i diplomatske povijesti*, str. 175.

³⁵⁴ *Isto.*

³⁵⁵ *Isto.*

³⁵⁶ NAZOR, PUŠEK, *Počeci suvremene hrvatske države*, str. 99.

³⁵⁷ *Isto.*

³⁵⁸ *Isto.*

³⁵⁹ *Isto.*

³⁶⁰ BARIĆ, MARIJAN, *Raspad Jugoslavije i stvaranje hrvatske države*, str. 157.

ZAKLJUČAK

Demokratske promjene koje su krajem 1989. i početkom 1990. zahvatile prostor SFRJ naišle su na negodovanje srpskog političkog vrha i pobunjenih Srba. Padom Berlinskog zida, 1989. započeo je proces demokratizacije koji se očitovao u stvaranju nekomunističkih stranaka na prostoru SR Hrvatske. Kao rezultat višestranačkog organiziranja u razdoblju travnja i svibnja 1990. provedeni su demokratski izbori. Na prvim višestranačkim i demokratskim izborima na prostoru SR Hrvatske pobjedu je odnio HDZ, a titulu predsjednika stranke ponio je Franjo Tuđman. Budući da se takav razvoj događaja nije uklapao u srpske planove, pobunjeni Srbi su uz pomoć beogradskih krugova i JNA vršili pobune na hrvatskom teritoriju koje su postepeno prerasle u otvorenu agresiju.

Cilj srpskog naroda bio je zauzimanje hrvatskog teritorija sa većinskim srpskim stanovništvom, radi pripajanja tog teritorija Jugoslaviji. Takve su težnje pobunjenih Srba propale, a Hrvatska je ostvarila svoju neovisnost, oslobodila vlastite teritorije i na koncu je postala međunarodno priznata država.

POPIS KRATICA

CKSKH- Centralni komitet saveza komunista Hrvatske

CKSHS- Centralni komitet saveza komunista Srbije

EZ- Europska zajednica

HDS- Hrvatska demokršćanska stranka

HDZ- Hrvatska demokratska zajednica

HKDS- Hrvatska kršćanska demokratska stranka

HSS- Hrvatska seljačka stranka

HSL- Hrvatska socijalno-liberalna stranka

IDS- Istarski demokratski sabor

JNA- Jugoslavenska narodna armija

MUP RH- Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske

NDH- Nezavisna država Hrvatska

KESS (OESS)- Konferencija o europskoj sigurnosti i suradnji

RUSED- Radikalno udruženje za sjedinjenje Europske Države

SAO- Srpska autonomna oblast

SDS- Srpska demokratska stranka

SDSH- Socijaldemokratska stranka Hrvatske

SFRJ- Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija

SKH- Savez komunista Hrvatske

SKH-SDP- Savez komunista Hrvatske- stranka demokratskih promjena

SNV- Srpsko narodno vijeće

SR- Socijalistička Republika

SSRNH- Socijalistički savez radnog naroda Hrvatske

RSK- Republika Srpska Krajina

TO- Teritorijalna obrana

UJDI- Udruženje za jugoslavensku demokratsku inicijativu

UN- Ujedinjeni narodi

UNPA zone- područja pod zaštitom UN-a

UNPROFOR- Zaštitne snage Ujedinjenih naroda

ZNG- Zbor narodne garde

BIBLIOGRAFIJA

Pisani izvori

- Barić, N. (2005.) *Srpska pobuna u Hrvatskoj (1990-1995)*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
- Bilandžić D. (1999.) *Hrvatska moderna povijest*, Zagreb: Golden marketing, Zagreb.
- Bilandžić D. (2001.) *Propast Jugoslavije i stvaranje moderne Hrvatske*, Zagreb, AGM.
- Bralić A., (ur.) (2016.) *Franjo Tuđman i stvaranje suvremene hrvatske države 1990-1991.*, Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Gregurić, F (2017.) *Vlada demokratskog jedinstva*, Zagreb: Školska knjiga.
- Foretić, D. (ur.) (2016.) *Ustav Republike Hrvatske*, (17. izmjenjeno i dopunjeno izdanje), Zagreb: Novi informator.
- Marijan, D., Barić N. (2020.) *Raspad Jugoslavije i stvaranje hrvatske države*, Zagreb: AGM, Hrvatski institut za povijest.
- Marijan, D. (2016.) *Domovinski rat*, Zagreb: Despot infinitus, Hrvatski institut za povijest.
- Marijan, D. (2017.) *Hrvatska 1989-1992.: Rađanje države*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest.
- Nazor, A. (2007.) *Počeci suvremene hrvatske države (kronologija procesa osamostaljena Hrvatske: od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata.
- Nazor, A., Pušek, T. (2018.) *Domovinski rat: Pregled političke i diplomatske povijesti*, Zagreb: Nakladni zavod Globus, Hrvatski memorijalno- dokumentacijski centar Domovinskog rata.
- Nazor, A. (2011.) *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990- ih (Republika Hrvatska i Domovinski rat: pregled političkih i vojnih događaja 1990., 1991.-1995./1998.)*, Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata.
- Marijan, D., Barić N. (2020.) *Raspad Jugoslavije i stvaranje hrvatske države*, Zagreb: AGM, Hrvatski institut za povijest.
- Marijan, D. (2016.) *Domovinski rat*, Zagreb: Despot infinitus, Hrvatski institut za povijest.
- Marijan, D. (2017.) *Hrvatska 1989-1992.: Rađanje države*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest.

Rudolf, D. (2017.) *Stvaranje hrvatske države 1991: ministarska sjećanja*, Zagreb-Split: Školska knjiga- Književni krug Split.

Runtić, D. (2004.) *Domovinski rat: rat prije rata*, Vinkovci-Šibenik: Neobična naklada.

Šetić, N. (2013.) *Ostvarenje suvremene hrvatske države, Od pojave višestranačja 1989. do nastanka samostalne međunarodno priznate i teritorijalno cjelovite Republike Hrvatske*, Pula: Geaidea, Sveučilište Juraj Dobrila.

Tus, A. (1999.) *Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1991-1995.*, Zagreb- Sarajevo.

Narodne novine, 2, 17. siječanj 1990.

Narodne novine, 7, 17. veljače 1990.

Narodne novine, 10, 13. veljače 1990.

Narodne novine, 25, 1. lipnja 1990.

Narodne novine, 31, 28. srpnja 1990.

Narodne novine, 34, 28. kolovoz 1990.

Narodne novine, 56, 22. prosinca 1990.

Narodne novine, 8, 21. veljače 1991.

Narodne novine, 19, 23. travnja 1991.

Narodne novine, 21, 27. svibnja 1991.

Narodne novine, 30, 21. lipanj 1991.

Narodne novine, 31, 25. lipnja 1991.

Narodne novine, 37, 30. srpanj 1991.

Narodne novine, 39, 3. kolovoz 1991.

Večernji list, god. XXXV, br. 10. 109, 9. listopada 1991.

a) **Web izvori**

Bilić, I. (2005.) „Kronologija raspada SFRJ i stvaranje Republike Hrvatske do 15. siječnja 1992.“ *National security and the future*, Vol. 6 No 1-2, <https://hrcak.srce.hr/18568> (zadnji pristup 18. srpanj 2023.)

Govor Franje Tuđmana, Konstituirajuća sjednica Hrvatskog Sabora (30. svibnja 1990.), <https://www.sabor.hr/hr/o-saboru/povijest-saborovanja/znameniti-govori/govor-franje-tudmana-u-saboru-30-svibnja-1990>. (zadnji pristup 18. srpanj 2023.)

Nazor, A. (2017.) „Vanceov plan i ružičaste zone“, *Hrvatski vojnik*, No .519, 44-45., <https://hrvatski-vojn timer.hr/vanceov-plan-i-ruzicaste-zone/>. (zadnji pristup 18. srpanj 2023.)

Marijan, D. (2016.) „Događanja naroda u Kninu 1989. godine- slom jugoslavenske ustavne konstrukcije u Hrvatskoj“, <https://hrcak.srce.hr/file/251682> (zadnji pristup 25. srpanj 2023.)

Rezolucija 713, <https://digitallibrary.un.org/record/126827> (zadnji pristup 1. kolovoza 2023.)